SRR 2/2017 rd

Statsrådets redogörelse om livsmedelspolitik

Mat2030

Finsk mat för oss och för världen

Innehåll

Ordlista ... 3
Vision ... 5
1 Inledning ... 6
1.1 Redogörelsen som process ... 7
2 Primärproduktion ... 9
2.1 Den regionala ekonomin gynnas av lokala jordbruksföretag ... 9
2.2 Jordbrukspolitiken möjliggör primärproduktionen ... 10
2.3 Tillväxt från akvatiska naturresurser ... 12
2.4 Framtidens primärproduktion svarar mot de förändrade behoven och omvärlden ... 12
2.5 Vad ska man göra? ... 14
3 Matens väg från jord till bord blir mångsidigare ... 16
3.1 Samarbetets betydelse vid företag inom livsmedelsindustrin ... 17
3.2 Maten köps in via många kanaler ... 18
3.3 Vad ska man göra? ... 19
4 Forskning, rådgivning och utbildning ... 20
4.1 Mångsidigare kunskaper än tidigare krävs hos dem som arbetar i livsmedelssystemet ... 20
4.2 Utbildning och rådgivning för att utveckla kunskaperna ... 20
4.3 Forsknings- och utvecklingssamarbete öppnar nya möjligheter ... 21
4.4 Vad bör forskningen rikta in sig på? ... 22
4.5 Vad ska man göra? ... 23
5 Matkultur och uppskattningen av maten ... 25
5.1 Uppskattning och hälsa kommer från matfostran ... 25
5.2 Vad ska man göra? ... 26
6 Mat och folkhälsa ... 27
6.1 Livsmedelssäkerhet inverkar direkt på hälsan ... 27
6.2 Vad ska man göra? ... 29
7 Matsäkerhet och försörjningsberedskap ... 30
7.1 Riskhantering en utmaning för försörjningsberedskapen ... 31
7.2 Resurssmarthet grunden till matsäkerhet ... 33
7.3 Vad ska man göra? ... 34
8 Konkurrenskraft ... 35
8.1 Internationell konkurrenskraft och export ... 35
8.2 Ansvarsfull animalieproduktion som konkurrensfördel ... 37

8.3 Rätt tillämpning av upphandlingslagen 38
8.4 Sysselsättning och arbetshälsa 39
8.5 Vad ska man göra? 40
Sammanfattning av de viktigaste framstegen 41

Ordlista

Orden i ordlistan är *kursiverade* när de förekommer första gången i brödtexten.

Värdekedja: I värdekedjan förädlas råvaran till en produkt och transporteras till slutkonsumenten. Värdekedjan består av alla de organisationer eller företag i leveranskedjan som tillför ett mervärde till produkten.

Big data: Big data är ett samlingsnamn på stora, icke-organiserade informationsmassor. Informationstekniken har möjliggjort insamling, lagring och analys av stora informationsmassor, vilket tidigare var mycket dyrt eller till och med omöjligt. Det skapas data från olika källor som ackumuleras och kan ändras snabbt. Data kan även ha samlats in utan någon tydlig plan för vad man ska använda det till.

Bioekonomi: Med bioekonomi avses en ekonomi som nyttjar förnybara naturresurser för att skapa näring, energi, produkter och tjänster. Bioekonomin strävar efter att minska beroendet av fossila naturresurser. De viktigaste förnybara naturresurserna i Finland är skogarnas (grön bioekonomi), markgrundens, åkrarnas (gul bioekonomi), vattnens och havens biomassor, det vill säga organiskt material och sötvatten (blå bioekonomi).

Biosäkerhet: Biosäkerheten strävar efter att förhindra biologiska hot, som utgör hot mot både miljön och människors hälsa. Dessa hot är bland annat oavsiktlig spridning av kemikalier och arter i naturen samt planerad bioterrorism.

Fossil ekonomi: Den fossila ekonomin bygger på användning av fossila bränslen. Ett av orosmomenten för den fossila ekonomin är de fossila råmaterialens, såsom oljans, tillräcklighet och konsekvenserna av användningen av dem för klimatet. Några av fördelarna med fossila bränslen är att de är enkla att transportera och lagra.

GMO, genmodifierade livsmedel: GMO betyder genetiskt modifierade organismer. Med hjälp av transgenteknik kan en modifierad gen som byggts av människan överföras till en växt, ett djur eller en bakterie och användas till att förändra deras arvsmassa. När genmodifierade organismer används som råvara i livsmedel talar man om genetiskt modifierade livsmedel. Produktionen av genetiskt modifierade livsmedel är reglerad, och handeln med dem övervakas. På förpackningsmärkningen måste man enligt lag alltid ange om genetiskt modifierade råvaror använts.

GE, genredigering: Genredigering ändrar en organisms eget genom med hjälp av små förändringar, utan att tillföra den gener från främmande arter eller exemplar.

Försörjningsberedskap: Försörjningsberedskap innebär att skydda kritisk produktion, tjänster och infrastruktur, som är nödvändiga med tanke på befolkningens försörjning, landets ekonomi och landets försvar, från allvarliga störningar och undantagsförhållanden.

IPM, integrerat växtskydd: Integrerat växtskydd främjar ett hållbart växtskydd genom att på ett mångsidigt sätt förena olika bekämpningsmetoder. Dessa metoder bygger inte på rutiner, utan tillämpas då ett behov upptäcks genom granskning av växtskadegörarna.

Resiliens: Resiliens beskriver samhällets och individernas förmåga att upprätthålla sin funktionsförmåga under varierande omständigheter, deras beredskap inför störningar och kriser samt deras förmåga att återhämta sig från dessa.

Livsmedelssystem: Ett livsmedelssystem är ett helhetssystem för produktion och konsumtion som utöver aktörerna i livsmedelskedjan även består av alla de privata och offentliga instanser som på ett eller annat sätt deltar i systemets funktion Livsmedelssystemet är ett begreppsmässigt

verktyg som hjälper till att beskriva systemets struktur, delarna i det och verksamheten och de olika sorters samverkan som binder dem samman.

Matmedborgarskap: En situation där en medborgare är medveten om matens kvalitet som helhet – inte enbart om maten är hälsosam och säker, utan också om kvalitetsfaktorer med anknytning till produktions- och konsumtionssystemet (rätten till mat, etisk kvalitet, rättvisa, miljökonsekvenser och kulturella aspekter).

Matmedvetenhet: Matmedvetenhet kommer fram i exempelvis värderingar, attityder och sätt att förhålla sig till mat med lämplig uppskattning. Matmedvetenheten omfattar hyfs och hänsyn, social förmåga, respekt för maten och ansvarsfulla val samt förståelse för matens många betydelser i vårt samhälle. Matmedvetenhet innebär att mat används på ett förnuftigt och ekonomiskt sätt samt att matspillet minimeras.

Sapere-metoden: Sapere-metoden för matfostran innebär att barn bekantar sig med maten via de olika sinnena. Metoden uppmuntrar barnen att bekanta sig med olika slags mat och målet är att skapa ett positivt och naturligt förhållande till maten och ätandet. Metoden främjar utvecklingen av en mångsidig matkultur.

Proteinförsörjning: Med proteinförsörjning mäter man hur stor andel av det nödvändiga proteinet i Finland som har inhemskt ursprung.

Ansvarsfullhet i livsmedelskedjan: Ansvarsfullheten i livsmedelskedjan består av sju dimensioner som är lokalproducerat, miljö, djurens välbefinnande, arbetshälsa, näring, ekonomiskt ansvar och produktsäkerhet.

Vattenodling: Vattenodling innebär odling av fisk, musslor och skaldjur samt vattenväxter såsom tång.

Zoonos: Zoonoser är smittsamma sjukdomar som överförs från djur till människor och omvänt. Zoonoser kan smitta direkt eller indirekt exempelvis via livsmedel, vatten eller insekter. Zoonoser orsakas bland annat av olika slags bakterier, virus, urdjur och parasiter.

Generation Z: Med generation Z avses personer som är födda efter mitten av 1990-talet, som på ett rutinmässigt och naturligt sätt använder sig av modern teknik.

Vision

Världens bästa mat

År 2030 äter de finska konsumenterna hållbart och etiskt producerad inhemsk, smakfull, hälsosam och säker mat. Konsumenterna har förmågan och möjligheten att göra medvetna val.

Ett genomsynligt, kompetent, flexibelt samt internationellt konkurrenskraftigt och lönsamt livsmedelssystem svarar på efterfrågan på livsmedel. Tillväxten och utvecklingen i branschen backas upp av ett väl samordnat forsknings-, utvecklings- och innovationsarbete samt undervisning på hög nivå. Marknadsförings- och exportkunnandet inom branschen är på hög nivå. Finland är en stor exportör av säkra livsmedel av hög kvalitet och livsmedelsexpertis.

1 Inledning

Livsmedelspolitiken skapar förutsättningar för den inhemska primärproduktionens konkurrensförmåga och mångfalden, livsmedelssäkerheten, tryggandet av försörjningsberedskapen samt livsmedelsindustrin i landet. Dessutom bidrar det till att främja samhällets välbefinnande, stärka den regionala och lokala livskraften samt uppmuntra företag inom livsmedelsindustrin att förnya och utveckla sin verksamhet. Livsmedelspolitikens mål är en ansvarsfull och hållbar matproduktion och -konsumtion samt ett livsmedelssystem som ger ekonomiskt och socialt välbefinnande. En gemensam livsmedelspolitik stöder utvecklingen av matmedborgarskapet.

Denna redogörelse om livsmedelspolitik är en del av den nationella livsmedelspolitiken och sätter upp riktlinjerna för de politiska målen och de centrala fokusområdena för satsningar långt in i framtiden. Regeringen, riksdagen och alla aktörer inom livsmedelssystemet måste vara engagerade i de gemensamma livsmedelspolitiska målen, för att dessa mål ska kunna nås.

Redogörelsen om livsmedelspolitik sammanställs på grund av de förändringar som skett i vår omvärld och förutsedda kommande förändringar. Som globalt viktiga utmaningar betraktas säkerställandet av en tillräcklig mat-, vatten- och energiproduktion genom att utnyttja begränsade naturresurser på ett hållbart sätt samt inverkan på det globala livsmedelssystemet av klimatförändringen och de åtgärder som vidtas för att förebygga den. Principerna för resurseffektivitet och cirkulär ekonomi formar framtidens produktion och konsumtion. Den globala ökningen av efterfrågan bland konsumenterna och deras konsumtionsbeteende medför stora utmaningar men samtidigt även möjligheter för aktörer inom livsmedelssystemet.

Under de kommande åren fortsätter den ökade ekonomiska ojämlikheten bland befolkningen och befolkningens åldrande samt urbaniseringen såväl i Finland som i övriga världen. Förändringar i den geopolitiska miljön påverkar världsmarknadspriserna samt det livsmedels- och säkerhetspolitiska tänkandet. Globaliseringen binder dessutom Finland allt mer till den internationella marknaden. Teknikutvecklingen och digitaliseringen medför möjligheter som bör utnyttjas.

De centrala utmaningarna i livsmedelssystemet handlar om att trygga lönsamheten och produktiviteten i primärproduktionen och göra den mer mångsidig, förbättra miljöhållbarheten, utveckla den cirkulära ekonomin, öka konkurrenskraften inom livsmedelsindustrin, förbättra distributionskanalernas täckning, utveckla exporten och att upprätthålla en hög nivå på livsmedelssäkerheten. Utmaningar när det gäller konsumtionen av livsmedel är bland annat livsstilssjukdomar och att främja en hälsosam kost för att förebygga och behandla dessa.

Finland behöver ett självständigt och framgångsrikt livsmedelssystem för att kunna trygga matsäkerheten för medborgarna under alla förhållanden. Det är en av kärnfrågorna för samhällslugnet och säkerhetspolitiken och en av de främsta uppgifterna för en ansvarsfull regering.

Redogörelsen om livsmedelspolitik har som mål att

- öka uppskattningen av maten
- förbättra Finlands landsvarumärke med hjälp av mat och matturism av hög kvalitet
- säkerställa en kundorienterad, ansvarsfull produktion och distribution av mat
- förbättra kompetensen, lönsamheten, produktiviteten, hållbarheten och konkurrenskraften i det livsmedelssystem som grundar sig på inhemska resurser
- bidra till att klimat- och miljömålen kan uppnås
- utveckla och stöda livsmedelssektorn så att finländsk mat lockar konsumenter i hemlandet och utomlands
- bekräfta förvaltningens roll som främjare av livsmedelssystemet funktion
- främja tillången på och tillredningen av läckra, säkra livsmedel av näringsmässigt hög kvalitet och till ett rimligt pris

- utöka samarbetet mellan livsmedelssektorns aktörer

1.1 Redogörelsen som process

Redogörelsen har sammanställts tillsammans med intressegrupper. Det har varit en bred grupp deltagare. Beredningen av redogörelsen påbörjades i januari 2016 vid ett kickoff-evenemang med över 200 deltagare som diskuterade framtidens livsmedelspolitik. Jord- och skogsbruksministeriet arrangerade med stöd av kommunikationsbyrån Cocomms fem workshopar med sammanlagt över 100 olika experter som deltagare. På workshoparna tog man upp lönsamhetsfrågor inom livsmedelssystemet samt konkurrenskraft, matsäkerhet och försörjningsberedskap, primärproduktionens ställning samt innovationer och försökskultur.

Jord- och skogsbruksministeriet öppnade också en responssida på internet, dit man kunde skicka tankar och förslag till dem som beredde redogörelsen. Ministeriet samlade och analyserade de livsmedelspolitiska riktlinjerna i olika länder. Ministeriet ansvarade för bearbetningen av grundtexten till redogörelsen men bad även om texter från experter utanför statsförvaltningen.

Redogörelsen var på remissbehandling den 9 september–28 oktober 2016. Mer än 60 remissutlåtanden kom in om redogörelsen och har tagits i beaktande vid den slutliga sammanställningen av redogörelsen.

Redogörelsen är indelad i sju helheter. I samband med dessa finns förteckningar över de viktigaste åtgärderna som krävs för att man ska nå målen. Efter riksdagsbehandlingen våren 2017 bereds en verkställighetsplan med vilken man följer upp och utvärderar hur målen i redogörelsen uppnås.

Den nya redogörelsen om livsmedelspolitik ersätter följande dokument:

- Morgondagens mat – Förslag till nationell livsmedelsstrategi (2010)
- Statsrådets redogörelse om livsmedelspolitik (2010)
- Åtgärdsprogrammet för matkedjan (2011)
- Statsrådets redogörelse om livsmedelssäkerheten (2013)

Åtgärderna i redogörelsen verkställs inom ramen för statens rambeslut samt anslagen och årsverkena enligt statsbudgeterna. Redogörelsen följs upp som en del av regeringens uppföljning av spetsprojekt. Verkställighetsplanen för åtgärderna bereds efter att riksdagen har gett sitt utlåtande.

Redogörelsen ersätter inte regeringens program för ekologisk mat och närmat, utan dessa är även i framtiden separata dokument. Målen för programmen för ekologisk mat och närmat fram till 2030 ses över 2018.

Elintarvikealan rahavirrat

Mistä tuotannon arvo muodostuu?

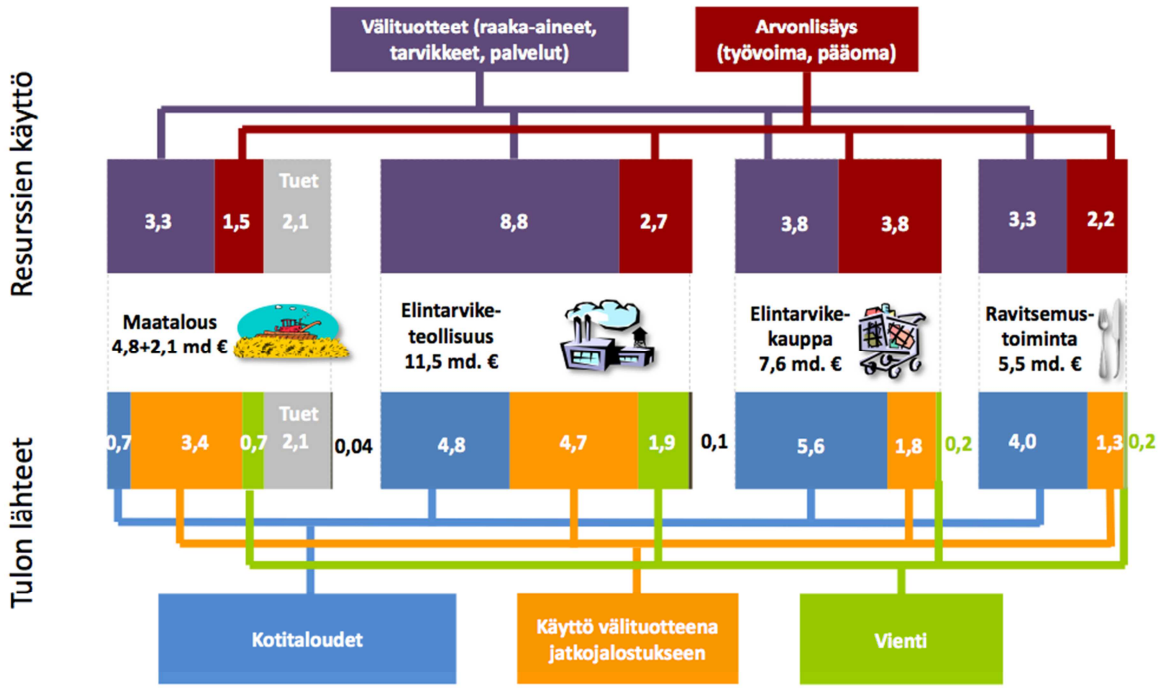

Mihin käyttöön tuotanto päättyy?

Lähde: Tilastokeskuksen aineiston pohjalta Luken laskelmat, Marja Knuuttila. Huom. Elintarvikekaupan tuotannon arvo on välitysmarginaali, joka sisältää tavaroiden välityskustannukset (ei sis. kauppatavaroita). Elintarviketoimialojen tuotanto on tuotteita jalostukseen, kotitalouksille ja vientiin. Investointitavaroina niitä käytetään vain vähän, maatalous 40 milj. euroa (esim. kotieläimet) ja elintarviketeollisuus 0,1 mrd. euroa.

2 Primärproduktion

Fundamentet i det inhemska livsmedelssystemets konkurrenskraft är en hållbar, etisk och konkurrenskraftig primärproduktion av hög kvalitet. Byggstenarna i en lönsam primärproduktion är kompetenta och motiverade jordbruksföretagarna, som använder sig av de senaste forskningsrönen och den senaste tekniken i sitt arbete. Jordbruksföretagaren använder idag och i framtiden trygga produktionsinsatser av hög kvalitet enligt principerna för hållbar utveckling, är resurseffektiv, värnar om sina djurs välbefinnande, återvinner livsmedel, drar nytta av möjligheter att använda förnybar energi i produktionen och söker öppet efter nya samarbets- och verksamhetsmöjligheter. Dessa faktorer utgör grundstenarna i en konkurrenskraftig och lönsam finländsk jordbruksproduktion, som i denna redogörelse omfattar också trädgårdsproduktion.

Finlands rena mark, luft och rikliga vattenresurser utgör en bra utgångspunkt för livsmedelsproduktionen och nyttjandet av våra rika naturresurser. Tack vare vårt nordliga läge finns det färre växtskadegörare än på andra håll och därför krävs inte lika stora mängder bekämpningsmedel i primärproduktionen. De gödselmedel som används i Finland är av hög kvalitet och bland de säkraste i Europa. Situationen med avseende på djursjukdomar är mycket god och mikrobläkemedel används i mycket liten skala inom husdjursskötseln jämfört med det övriga Europa. Under de odlingsförhållanden som råder i norr blir skördarna av jordbruksgrödor små, men i synnerhet forskning, undervisning, rådgivning och teknik kan bidra till att förbättra skördarna. Det är viktigt att förbättra dem avsevärt i framtiden. Denna aktiva inhemska växtförädling spelar en viktig roll. Åkrarna i norr lämpar sig utmärkt för vallproduktion, som är en av hörnstenarna inom den finländska husdjursskötseln. Livsmedelsproduktion och starkt teknisk kompetens som är anpassade till de nordliga förhållandena samt de rikliga vattenresurserna i Finland möjliggör en hållbar livsmedelsproduktion trots den höga vattenförbrukningen och ligger till grund för nya affärsmöjligheter.

Det finns också många typer av mat i den finska naturen: vilt, fisk och naturprodukter som bär, svamp och örter. Naturprodukterna har ett bra näringsvärde. Allemansrätten är en globalt sett exceptionell, värdefull tradition, som gör det möjligt att dra nytta av skogens skatter parallellt med mångsidiga fiske- och jaktmöjligheter.

2.1 Den regionala ekonomin gynnas av lokala jordbruksföretag

Jordbrukets och livsmedelsföretagens inverkan på landets ekonomi är fortfarande stor, och i vissa områden ger de betydande sysselsättning och mervärde. Det är viktigt att utveckla matproduktionen och -förädlingen samt distributionskanalerna med livsmedelspolitiska medel för att den finska matens relativa andel av marknaden som helhet ska kunna hållas på en så hög nivå som möjligt och för att en så stor del som möjligt av den ekonomiska nytta som livsmedelssystemet för med sig ska stanna i Finland. Utöver långt förädlade produkter måste Finland även producera mindre förädlade basprodukter till hemmamarknaden. Mångsidigare distributionskanaler för maten kan öka sysselsättnings- och inkomstmöjligheterna på lokal nivå, vilket i sin tur främjar den ekonomiska utvecklingen.

Maten produceras även i framtiden till största delen på landsbygden, men i takt med att tekniken och miljön utvecklas produceras allt mer mat nära konsumenten, i närheten av städerna och i städerna. Det förändrar det traditionella begreppet livsmedelsproduktion. Tillämpningen och försöken med ny teknik samt specialiseringen på nya odlingslösningar i mindre skala än för närvarande skapar också möjligheter att exportera sakkunskap med anknytning till dessa. Den allt mer mångsidiga livsmedelsproduktionen styr även logistiklösningarna.

Jordbruken, primärproduktionen inom fiskerinäringen och företagen som förädlar livsmedel skapar förutsättningar för industrier som förser livsmedelsproduktionen med varor och tjänster, såsom maskin- och utrustningsindustrin och elektronikbranschen, att utvecklas och utnyttja sin potential inom exempelvis export. Dessutom ansluts verksamheter som drar nytta av sidoströmmar från

jordbruken, primärproduktionen inom fiskerinäringen och livsmedelsindustrin till livsmedelssystemet.

2.2 Jordbrukspolitiken möjliggör primärproduktionen

Med hjälp av EU:s gemensamma jordbrukspolitik upprätthålls och vidareutvecklas en mångsidig jordbruksproduktion, en skälig inkomstnivå för jordbrukare och tillgång på livsmedel till rimliga priser för konsumenterna. Kärnan i EU:s jordbrukspolitik är fortfarande olika typer av bidrag och marknadens styrmedel. I syfte att nå målen för den gemensamma politiken ger man bidrag till jordbruket i alla EU-länder både med EU:s gemensamma och nationella budgetmedel. Utan bidragssystemet skulle jordbruksproduktionen vara betydligt mindre i hela EU och väldigt koncentrerad regionalt. Jordbruksstödet är indirekt även ett konsumentstöd.

”NÄR JORDBRUKAREN FÅR EN EURO FRÅN MARKNADEN, HUR MYCKET KOSTAR DET ATT PRODUCERA MAT PÅ GÅRDEN?”

(EU-länderna i genomsnitt och medlemsländerna i Norra Europa)

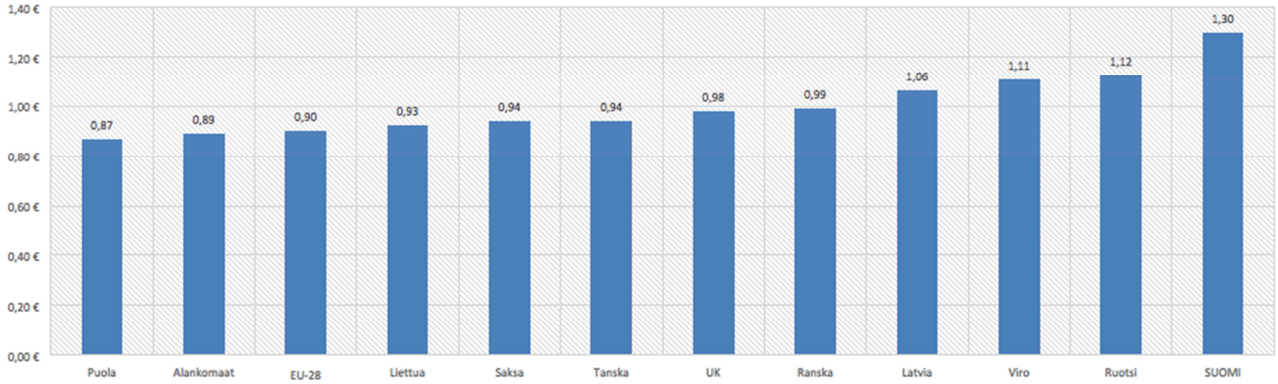

Källa: EU:s gemensamma bokföringssystem för jordbruket FADN

EU:s gemensamma jordbrukspolitik utgör ramen även för stödsystemet för Finlands jordbruk. I Finland utgör de odlarstöd som ingår i utvecklingsprogrammet för landsbygden och delvis finansieras av EU, såsom miljöersättning och kompensationsersättning samt ersättning för djurens välbefinnande, en större andel av de totala bidragen än snittet. Finland betalar utöver EU-stöden även ut kompletterande nationella stöd.

I Finland skiljer sig de nordliga naturförhållandena från förhållandena i de övriga EU-länderna och produktionskostnaderna inom jordbruket är höga, vilket gör att det krävs en stark stödpolitik riktad till basjordbruket för att bevara jordbruksproduktionen. Bidragen ska emellertid inte bara vara passiva underhållsbidrag, utan ska inriktas på aktiv produktion och dess utveckling. För att precisera och framhäva stödmedlen i den aktiva produktionen krävs det emellertid oundvikligen administrativt arbete och normstyrning. Samtidigt måste man också skapa förutsättningar för att exempelvis med vallodling och andra metoder minska näringsbelastningen samt främja miljö- och klimatskyddet.

En lönsam och hållbar primärproduktion är en grundförutsättning för hela livsmedelssystemet. EU-politiken påverkar starkt det finska jordbrukets lönsamhet och framtid. Finland måste se till att det även är möjligt att bedriva jordbruk i sådana områden i EU som inte har de mest gynnsamma klimatförhållandena för att bruka jorden. På grund av det nordliga läget, många konkurrerande länder om en mark med mindre storlek och av andra skäl som har med det finska jordbrukets särdrag att göra som särskilt beror på naturförhållandena, är produktionskostnaderna för jordbruksprodukter betydligt högre i Finland än i EU-länderna i genomsnitt. De försäljningsintäkter från jordbruksprodukter som man får på marknaden täcker bara en del av produktionskostnaderna.

Den genomsnittliga produktionskostnaden för exempelvis en liter mjölk på gårdsnivå är nästan dubbelt så stor som det producentpris man får.

Den pågående programperioden för EU:s gemensamma jordbrukspolitik löper fram till slutet av 2020. Stödsystemets komplexitet och behovet av att förenkla det har varit en het fråga i både den europeiska och den finska debatten. Detaljerna i reglerna och kontrollerna har orsakat en administrativ börda för jordbrukarna och förvaltningen, som måste minskas. Samtidigt måste man dock hitta de gemensamma jordbrukspolitiska metoder och nödvändiga undantag som krävs för att särdragen i de finska produktionsförhållandena kan tas i beaktande och produktionen tryggas och utvecklas. I detta sammanhang är det viktigt att hitta en balanserad helhet för Finland som är tillräckligt fokuserad och effektiv för att upprätthålla produktionen, men som samtidigt är så administrativt tydlig och enkel som möjligt. Konsekvens mellan olika politiska sektorer, såsom EU:s miljö-, klimat- och jordbrukspolitik, är också en förutsättning för en balanserad och tydlig politik. Förhandlingarna om jordbrukspolitiken efter 2020 startar 2017. Den framtida politiken och finansieringen av den påverkar Finlands livsmedelssystem ännu 2030, även om marknaderna i allt högre grad styrs av vad som händer med intäkterna, lönsamheten och produktionen inom jordbruks- och livsmedelsekonomin.

Så koncentrerade och enkla stödsystem som möjligt kan inte samtidigt vara noggrant definierade och individuellt riktade styrmedel. Finland har under hela sitt EU-medlemskap dragit stor nytta av möjligheterna till riktat och produktionsbundet stöd för att trygga den grundläggande lönsamheten, exempelvis inom nötkreatursuppfödningen. I fortsättningen kommer det att vara viktigare än tidigare att utvärdera om ett visst stödmedel ska tas i bruk automatiskt eller om den administrativa bördan som orsakas är för stor i relation till effektiviteten. Exempelvis djurens välbefinnande på gårdarna har förbättrats med hjälp av ersättningarna för djurens välbefinnande.

Lagstiftningen inriktad på bekämpning av och anpassning till klimatförändringarna utvecklas både i EU och på internationell nivå och formar i högre grad än tidigare EU:s gemensamma jordbrukspolitik. Sommaren 2016 lade kommissionen fram förslag till lagstiftning om målen för utsläppsminskningen före 2030. Förslagen berör också jordbruket. Det är klart att behovet av mer effektiva och verkningsfulla klimat- och miljöåtgärder än idag ökar. Anpassningen till klimatförändringarna kräver en systematisk politik, som säkerställer att nya växtsorter tas fram och nya tillvägagångssätt utvecklas för vattenhanteringen. Man måste också säkerställa beredskapen att utrota eller bekämpa nya växtsjukdomar och skadegörare som sprider sig på naturlig väg eller genom växthandeln samt utveckla ekonomiska mekanismer för riskhanteringen. Skadegörartrycket från växtsjukdomar och skadegörare som redan förekommer i Finland kan också öka när klimatet förändras och ställa nya krav på växtskyddsmetoderna.

EU förhandlar just nu med flera olika länder och grupper av länder om bilaterala frihandelsavtal. Den fria handeln ökar konkurrensen på EU-marknaden i framtiden. Frihandelsavtalen har även effekter på den kommande gemensamma jordbrukspolitiken. Enligt en undersökning som publicerades av Europeiska kommissionen i november 2016 kommer frihandelsavtalen att öppna exportmarknaden för bland annat europeiska mjölkprodukter och svinkött. Särskilt produktionen av svinkött och sockerproduktionen skulle lida av ökad importkonkurrens.

Med hjälp av EU:s gemensamma jordbrukspolitik kan man mildra effekterna av produktions- och marknadsriskerna och öka stabiliteten i verksamhetsmiljön. Återbetalningstiden för investeringar i jordbruket är lång, varför det är nödvändigt med balanserande åtgärder. Det är troligt att riskhanteringen återspeglas starkare i den kommande gemensamma jordbrukspolitiken.

Strukturutvecklingen inom jordbruket har varit snabb under hela EU-tiden och den förväntas fortsätta i samma riktning. Antalet gårdar med produktionsdjur minskar, samtidigt som gårdarnas storlek förutspås öka ytterligare. För att förbättra det finska jordbrukets och livsmedelssektorns konkurrenskraft krävs det både en strukturutveckling som den nuvarande, som drar nytta av ny teknik, och att gårdarna specialiserar sig samt en mångsidig utveckling. Förbättring av produktiviteten är en väsentlig faktor som främjar jordbrukets konkurrenskraft. En kontrollerad strukturomvandling kräver en långsiktig stödpolitik och stöd till investeringar.

2.3 Tillväxt från akvatiska naturresurser

Finlands rikliga akvatiska naturresurser och högklassiga kunnande ger utmärkta möjligheter till hållbar användning av de akvatiska naturresurserna. Våra vattendrag har en areal på mer än 33 000 km², och vi har totalt mer än 52 000 km² havsområden. De finländska grundvattenområdenas avkastningsförmåga är 5,4 miljoner kubikmeter per dygn, varav endast 0,71 miljoner kubikmeter per dygn utnyttjas. De rikliga vattenresurserna ger inte enbart hushållsvatten av hög kvalitet utan möjliggör också vattenintensiv och trygg livsmedelsproduktion och -förädling. Man kan utöka den areal som bevattnas och bevattningen utan att riskera vattenresurserna och investeringar i torkningssystem kan användas till att effektivisera återvinningen av vatten och näringsämnen. Viktiga affärsområden är exempelvis vattenkompetens och -teknik, fiskerinäringens *värdekedja*, vattenförsörjning och turism baserad på vattendragen.

Fisk är en viktig del av den finska livsmedelspolitiken. Uppskattningen av fiskeprodukter har ökat starkt och efterfrågan på fisk ökar snabbare än efterfrågan på andra livsmedel. Fiskerinäringen har nästan fördubblat sin produktion under det senaste årtiondet. Speciellt avkastningen inom fiskförädlingen och fiskhandeln har ökat betydligt under de senaste åren. Enligt prognoserna kommer efterfrågan på fisk som hälsosam och trendig mat att fortsätta öka. Det skapar förutsättningar för utveckling och tillväxt i fiskets värdekedja.

År 2015 var Finland Östersjöns största fiskenation med en årlig fångst på cirka 150 miljoner kilo. I inlandsvattnen fångas det cirka 5 miljoner kilo fisk om året. Dessutom fångar fritidsfiskare närmare 30 miljoner kilo fisk om året. Inom fisket ligger de största möjligheterna i att utveckla utnyttjandet av fångsterna och öka värdet med hjälp av exempelvis miljöcertifikat eller varumärken samt genom att utveckla nya produkter med högt mervärde, i synnerhet av arter från öppna vatten, såsom strömming, skarpsill och siklöja. Utbudet av fisk fångad vid kusten och i insjöar kan minska i framtiden i och med att antalet fiskare minskar.

En hållbar *vattenodlingsproduktion* och tillhörande kunnande och teknik har en betydande tillväxtpotential både på hemmamarknaden och på utländska marknader. Hållbar vattenodling kan även i Finland bli en viktig bransch som skapar förutsättningar för nya verksamheter, ökar antalet arbetstillfällen och ökar självförsörjningsgraden på fisk och därigenom återställer jämvikten i handelsbalansen.

Den finska fiskmarknaden bygger till stor del på utländsk odlad fisk, i synnerhet laxfiskar. År 2015 var mer än 80 procent av den fisk som finländarna konsumerade odlad. Importen har ett värde på över 400 miljoner euro om året. Exporten av finska fiskprodukter är liten och Finlands handelsbalans när det gäller fiskprodukter har ett underskott på över 350 miljoner euro.

En jämn tillgång på utländsk fisk har möjliggjort den snabba tillväxten för fiskförädlingsindustrin och fiskhandeln samt en konkurrenskraftig förädling av fiskprodukter i Finland. Det har även främjat funktionen för värdekedjor som bygger på inhemsk fisk och de inhemska produkternas inträde på marknaden. Finlands geografiska läge nära Norge skapar även i framtiden en strategisk konkurrensfördel när det gäller att utveckla exporten inom den finländska fiskeförädlingsindustrin.

Genom att öka produktionen av inhemsk odlad fisk samt öka förädlingsgraden för inhemsk fångad fisk kan man snabbt minska importberoendet. Även en ökning av exporten av produkter med en hög förädlingsgrad baserade på utländska råvaror skulle balansera handelsbalansen för finska fiskprodukter.

2.4 Framtidens primärproduktion svarar mot de förändrade behoven och omvärlden

Primärproduktionens framtid formas av de förändringar som nämndes i inledningen, såsom urbanisering, digitalisering och klimatförändringar. Livsmedelssystemet är globalt och många av aktörerna är stora internationella bolag. Primärproduktionen spelar också en viktig roll i övergången från fossil ekonomi till bioekonomi och cirkulär ekonomi. Primärproduktionen producerar förutom mat och foder även andra produkter och tjänster. Primärproduktionen blir allt

mer professionell, vilket ökar integreringen mellan olika aktörer i produktionskedjan och strukturerna som bygger på avtalsproduktion. Nationsöverskridandet ökar i produktionskedjan.

Primärproduktionen måste kunna svara på många olika utmaningar. Extrema väderfenomen som orsakats av klimatförändringen, såsom ökade nederbördsmängder, översvämningar och torka, medför utmaningar för primärproduktionen och påverkar skördarna. Även riskerna med anknytning till djursjukdomar och växtskadegörare som utgör ett hot mot produktionen ökar och kan leda till en ökad användning av växtskyddsmedel och veterinärmedicinska läkemedel i primärproduktionen, vilket medför en avsevärd utmaning för livsmedelssäkerheten och produktionens lönsamhet. Man känner inte heller till alla risker med återvinningsgödselpreparat.

Den globala marknaden och det ökade resandet leder också till en ökad risk för att djur- eller växtsjukdomar sprider sig till Finland från områden där sjukdomssituationen är sämre än hos oss eller där växtskadegörarna skiljer sig från arterna i Finland. Alla nya spridningsvägar bland växtskadegörarna är inte kända. Man strävar efter att hantera riskerna med hjälp av internationellt samarbete samt genom att tillsammans ta fram internationella standarder och följa dem omsorgsfullt. Riskerna är störst när det handlar om levande djur, växter och produkter som tillverkas av dessa, som med avsikt eller av okunnighet eller vårdslöshet har förts in i landet i strid med importbestämmelserna eller handelskraven som gäller den inre marknaden. En viss risk hänför sig å sin sida också till import eller handel på den inre marknaden som uppfyller kraven i lagstiftningen, eftersom djur eller plantor kan vara symtomfria vid importen och skadegörare som angriper träd kan sprida sig till Finland exempelvis med förpackningsmaterial i trä, som används vid transport av livsmedel och produktionsinsatser.

Riskhanteringen kräver mer affärstänk och riskmedvetenhet hos jordbrukarna, samt nya odlingstekniker, hantering av vattenhushållningen och ökade kunskaper. Marknaden för jordbruksprodukter är global och försämrade förhållanden i goda produktionsområden påverkar också Finlands jordbruksmarknad. Klimatförändringen medför alltså indirekt ökade risker för jordbruket också i Finland. Företagare kan skydda sig mot produktionsrisker genom att exempelvis göra sin produktion mer mångsidig eller utlokalisera vissa arbets- eller produktionsfaser. En mångsidig produktion, största möjliga självförsörjning när det gäller energi, näring och foder, hantering av riskerna för översvämning och torka, säkrande av vattenförsörjningen även i exceptionella förhållanden samt samarbete mellan gårdarna hjälper med beredskapen för marknadsrisker. Primärproduktionens skyldighet att ansvara för den egna riskhanteringen och kvalitetskontrollen betonas.

Världens befolkning ökar, vilket gör att man måste producera betydligt mer mat än idag. Å andra sidan sätter EU och internationella konventioner allt mer krävande mål för hållbarheten i livsmedelsproduktionen. För att exempelvis dämpa klimatförändringarna borde utsläppen av växthusgaser minskas avsevärt i hela livsmedelssystemet.

Produktionen och användningen av ekologisk mat ökar snabbt. För en del av producenterna är ekologiskt ett lönsamt alternativ, och det är viktigt för konsumenterna att känna till hur maten har producerats. Det begränsade antalet produktionsinsatser, behovet av återvinning av näringsämnen, förbättringen av djurens välbefinnande och viljan att skydda miljön styr in en del av jordbruksproduktionen på naturliga produktionsmetoder.

Genmodifierade (GMO) livsmedel kan komma in även på den finska marknaden vid någon tidpunkt. Sannolikt sker detta först när genmodifierade livsmedel kan erbjuda konsumenterna tydlig nytta, såsom applikationer som ger högre näringsmässig kvalitet samt bättre hållbarhet och produktsäkerhet. Genmodifierat foder används redan i stor utsträckning i både Finland och övriga Europa. Ett djur som utfodrats med detta foder ger emellertid inte genmodifierade livsmedel.

Genredigerade (GE) råvaror för livsmedel kommer sannolikt att introduceras före genmodifierade livsmedel. Det är viktigt att framöver poängtera skillnaden mellan dessa definitioner och metoder. Genredigering korrigerar en organisms eget genom med hjälp av små förändringar, utan att tillföra den gener från en främmande art. För konsumenterna är det sannolikt lättare att acceptera en sådan korrigering än en genmodifiering.

Digitaliseringen och robotiseringen av jordbruket medför många möjligheter för både gårdarna och administrationen. Med hjälp av digitalisering kan man exempelvis utveckla en bättre kvalitetsövervakning av skördar, precisionsgödsling samt justering av dränering och konstbevattning, spårbarhet och övervakning. Det är viktigt att digitala maskiner, utrustning, information och system samordnas och säljs till ett rimligt pris samt att aktörerna kan dra nytta av dem. Kostsamma förnyelser av maskinparken och byggnadsbeståndet samt lönsamheten på gårdarna är utmaningar när nya system ska införas.

Digitaliseringen gör det möjligt för jordbrukarna att bygga nätverk sinsemellan och med andra aktörer både i hemlandet och internationellt. Digitaliseringen medför också att nya affärsmodeller som drar nytta av virtuella egenskaper ökar. Nya, mer effektiva, precisa och säkra metoder kan erbjuda lösningar på primärproduktionens utmaningar. Nya mätmetoder gör det möjligt att följa upp djuren automatiskt. Modeller av givare och det material de samlar in ger möjlighet att följa upp djurens hälsa och välbefinnande samt optimera utfodring och förhållanden i byggnaderna. Automatiska mätdata kan också användas vid husdjursförädling. Exempelvis när det gäller nya växt- och djurförädlingstekniker är den europeiska lagstiftningen inte alltid helt tydlig, vilket bromsar in användningen av applikationerna. Innovationer särskilt inom produktionen av växt-, insekts- och fiskprotein kan också ha en omfattande internationell marknad.

När det gäller proteinförsörjningen måste man lösa frågan om priset på inhemskt protein i förhållande till jordbrukarens kostnader och priset på importerat protein. Ett sätt att öka självförsörjningsgraden av protein är att öka skördenivåerna av vall och spannmål så att man på den odlingsmark som frigörs kan övergå till att odla ärter och bondbönor. Återförande av inhemska slaktbiprodukter till livsmedelssystemet kan också bidra till självförsörjningsmålet. Det blir möjligt inom en nära framtid, när diagnostiska metoder för identifiering av olika typer av protein har godkänts.

En ökning av produktionen av inhemska växtproteiner, såsom ärter och bondbönor, och en ökad konsumtion av bär och grönsaker skulle främja målen för en ökad konsumtion av hälsosamma och miljövänliga vegetabilier. Verksamhetsmiljön för producenterna av vegetabilier och konsumenternas behov håller på att ändras och bli mer mångsidigt. De nuvarande verksamhets- och produktkoncepten räcker inte nödvändigtvis i det nya läge som råder, utan det behövs exempelvis ett utökat samarbete i produktionskedjan och konsumenterna behöver delta mer i produktionskedjan och planeringen av produkter.

2.5 Vad ska man göra?

- Påverka olika EU-institutioner och andra medlemsländer så att EU:s gemensamma jordbrukspolitik även efter 2020 tar hänsyn till Finlands särdrag i styrningen av produktionen, i olika stödsystem och i finansieringen. Medlemsländerna måste så flexibelt som möjligt kunna tillämpa stödsystemet på sina egna förhållanden. Trygga stödfinansieringen som jämnar ut skillnaderna i odlingsvillkor och flexibilitet mellan stödsystemen enligt omständigheter.
- Beakta målen för hållbar livsmedelsproduktion och förändringar i efterfrågan bland konsumenterna vid planeringen av stödsystemen.
- Förbättra åkrarnas skötsel på lång sikt bland annat genom tillförsel av kol till jordmånen, näringsåtervinning och hantering av vattenhushållningen.
- Ta hänsyn till effekten av olika styrmedel och -villkor på priset på åkermarken samt den administrativa bördan vid utvecklingen av stödsystemen.
- Uppmuntra producenter till nya samarbetsformer för att öka produktiviteten och resurseffektiviteten, för att skapa ett närmare samarbete mellan producent-konsument och på så sätt utveckla marknaden.
- Öka den inhemska produktionen av livsmedels- och foderprotein med hjälp av forskning och växtförädlingsmetoder samt genom att utveckla stödsystemen.

- Satsa kraftigt på att öka andelen skördar som produceras på ett hållbart sätt och främja en betydande ökning av genomsnittsskördarna genom en bra skötsel av marken, utveckling av system för dränering och bevattning, lämplig växtföljd och användning av den senaste produktionstekniken.
- Utifrån forskningsrön fastställa hur jordbrukets strukturutveckling och jordbruksproduktionen kan trygga en välmående landsbygd samt hållbar och ansvarsfullt producerad, säker och mångsidig mat till konsumenterna.
- Utveckla miljöersättningssystemet så att det blir ett enklare och tydligare, mer effektivt system som samtidigt är mer ändamålsenligt för jordbrukarna.
- Förebygga och bekämpa djursjukdomar och växtskadegörare samt förbättra djurens välbefinnande, så att de grundläggande förutsättningarna för växt- och djurproduktionen kan garanteras och exportförutsättningarna för vegetabiliska och animaliska produkter kan bevaras.
- Delta aktivt i det internationella samarbetet för djur- och växthälsa, såsom ordnandet av det internationella året för växthälsa 2020 samt utvecklingen av internationella standarder och EU-bestämmelser.
- Säkerställa en störningsfri produktion av hushållsvatten av hög kvalitet samt vatten som behövs inom primärproduktionen och livsmedelsförädlingen genom att förbättra riskhanteringen i hela vattenproduktionskedjan.
- Trygga verksamhetsförutsättningarna inom fisket genom att säkerställa en hållbar användning och skötsel av fiskeresurserna, skapa en internationellt konkurrenskraftig verksamhetsmiljö för fiskerinäringens värdekedja samt satsa på att utveckla nya produkter med högt mervärde och förnya branschen.
- Säkerställa att inhemsk fisk, som är en hälsosam och säker produkt, hittar sin väg till konsumentens varukorg.
- Effektivisera tillvaratagandet av naturprodukter och utvidga områdena för ekologisk insamling. Med hjälp av kommunikation öka intresset för plockning för husbehov, uppmuntra bildandet av plockningsnätverk och främja ett smidigt och ansvarsfullt förfarande inom den kommersiella plockningen.

3 Matens väg från jord till bord blir mångsidigare

Konsumentbeteendet formar hela livsmedelssystemets funktion. Konsumentens val är också beroende av utbudet inom livsmedelsindustrin och handeln. I framtiden ändras konsumentbeteendet och konsumentsegmenten splittras och blir allt mindre i och med förändringarna i verksamhetsmiljön och trender. Man kan redan se förändringar i ätandet och måltidsrytmerna och en individualisering av matvanorna. Mångkulturen stärks i vårt land, och vi letar efter inspiration till annars välbekant mat från andra länder. En del av konsumenterna är bara intresserade av det förmånligaste priset, men allt fler konsumenter gör medvetna val till förmån för etisk, ansvarsfull och hälsofrämjande mat samt smaken.

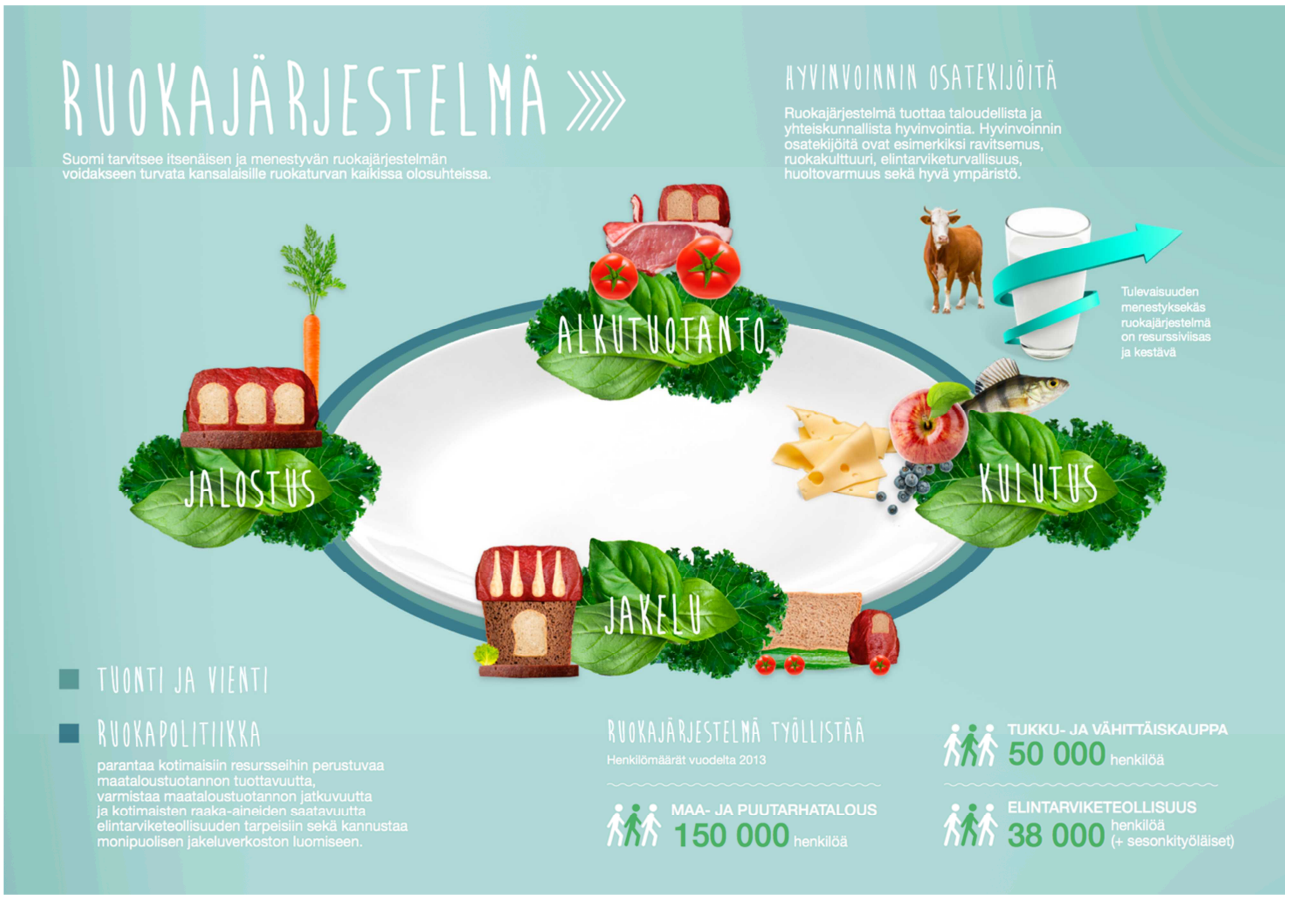

Medvetenheten om sambandet mellan hälsa och mat har ökat, och kosten skräddarsys allt mer noggrant. Samtidigt som de globala livsmedelssystemen suddar ut ursprunget är konsumenterna allt mer intresserade av matens ursprung. Förpackningsmärkningarna på livsmedel är en viktig kanal för att informera om matens näringsinnehåll och ursprung. Konsumenterna vill att maten ska ge en upplevelse som man bland annat skapar genom att ge en berättelse om matkedjan fram till konsumenten.

Tekniska innovationer, såsom system som använder sig av digitalisering, sakernas internet, förstärkt verklighet, tankegränssnitt samt algoritmer och big data kommer att förändra våra konsumtionsmönster och vårt köpbeteende. De möjliggör mer individuella val av livsmedel, skräddarsydd kost och olika smarta tekniker, såsom smarta bufféer eller måltider, kopplas till en måltidssituation eller så skriver man själv ut maten hemma. I och med att medvetenheten om hälso- och miljöaspekterna blir viktigare i vårt kostval behöver vi framöver fler alternativa proteinkällor som ersätter kött. Nylivsmedel och nya råvaror är en del av framtidens konsuments tallrik. Den cirkulära ekonomin och delningsekonomin omfattar även livsmedelssystemet.

Trender ger också upphov till motreaktioner. Som motvikt till globaliseringen ökar lokalisering och därigenom närmat med tillhörande distributionskanaler i popularitet. Man vill ha enkelhet när det gäller maten, vilket företagen inom livsmedelsindustrin beaktar i sin egen produktutveckling. En del av konsumenterna är beredda att anta en mer aktiv roll i livsmedelssystemet: olika samarbetsmodeller producent-konsument, såsom andelsjordbruk och stadsodling, ökar i popularitet. Produktion som skräddarsys enligt konsumenternas värderingar ökar och en del av konsumenterna blir själva producenter. Medborgaraktivismen, den så kallade fjärde sektorn, kommer att påverka hela vårt samhälle och utmana de nuvarande strukturerna och produktionssätten. Teknikutvecklingen får värnandet om traditioner som motvikt.

Det är viktigt att skaffa sig nya kunskaper, främja spridning av information och utnyttja befintliga kunskapskällor i högre utsträckning än tidigare. Tillförlitlig marknadsinformation främjar både produktutvecklingen och de politiska lösningarna. Alla dessa aspekter utmanar hela vårt livsmedelssystem men erbjuder också möjligheter för de företag som snabbt kan innovera och produktifiera nyheter som tilltalar konsumenterna.

3.1 Samarbetets betydelse vid företag inom livsmedelsindustrin

Livsmedelsindustrin är en viktig arbetsgivare i Finland. Den är Finlands största producent av konsumtionsvaror och mätt i produktion den fjärde största industrin efter metallindustrin, den kemiska industrin och skogsindustrin. År 2013 hade produktionen ett bruttovärde på 13,3 miljarder euro och ett förädlingsvärde på 2,7 miljarder euro.

Livsmedelsindustrin i Finland präglas av tudelning. Största delen av företagen inom industrin är små och medelstora livsmedelsföretag. Bland dessa företag ingår även de gårdar som arbetar med förädling. Deras betydelse för den lokala ekonomin och sysselsättningen samt för företagsstrukturen är avsevärd. Det finns några storbolag inom livsmedelsindustrin, som med globala och europeiska mått mätt ändå är små. Tre fjärdedelar av branschens omsättning från livsmedelsproduktion kommer från företag som sysselsätter över 50 personer. De stora företagen står för volymerna inom sitt verksamhetsområde. Större företag får även ett mer mångsidigt produktutbud, men det är de små och medelstora företagen som ger resiliens, särskilt i exceptionella situationer. Arbetsplatser inom industrin finns speciellt vid de små och medelstora företagen.

Den gemensamma utmaningen för förädlingsföretagen är den ökade importen av färdigvaror och den begränsade tillgången på inhemska råvaror. Den finländska livsmedelssektorn konkurrerar varje dag med internationella importvaror på hemmamarknaden. Tillgången på konkurrenskraftiga inhemska råvaror av hög kvalitet är livsviktig för den finländska livsmedelsindustrin och för hela samhället.

Globala förändringar och de utmaningar och möjligheter som de medför ökar behovet av att utnyttja, produktifiera och kommersialisera kunskap och innovationer ytterligare. Företagen blir allt större och även investeringarna är i genomsnitt större än idag. Stora bolag har ofta tillgång till mer utvecklingsresurser än små och medelstora företag. Nätverksbyggande och samarbete blir därmed ännu viktigare.

Genom export av livsmedel kan man öka produktionsmängderna, få billigare enhetskostnader och öka förmågan att konkurrera med priset. Det är alltså viktigt att företag och organisationer som erbjuder stödtjänster för exportverksamhet samarbetar exempelvis när de försöker ta sig in på nya exportmarknader. På det sättet kan Finland som ett litet land lättare stå sig i den internationella konkurrensen, i synnerhet med långt förädlade produkter som ger större mervärde. För att åstadkomma ny tillväxt krävs det satsningar på livsmedelsindustrins verksamhetsförutsättningar och investeringsmöjligheter i förädlingsindustrin.

3.2 Maten köps in via många kanaler

Dagligvaruhandelns roll i kontakten med konsumenten är att effektivt sörja för konsumentens tillgång till livsmedel och erbjuda produkter som motsvarar kundens önskemål. Dagligvaruhandeln i Finland är ovanligt koncentrerad. Det perifera geografiska läget och det lilla kundunderlaget lockar inte direkt några internationella butikskedjor. Det har gett handeln en stark förhandlingsposition inom hela livsmedelskedjan när det gäller livsmedelspriser och -sortiment. Konkurrenssituationen inom dagligvaruhandeln har emellertid förändrats de senaste åren då nya aktörer har dykt upp inom sektorn.

Aktörerna i livsmedelssystemet både i Finland och inom EU strävar efter att hitta lösningar för att fördela mervärdet jämnt. Även konsumenterna är intresserade av att veta hur priset de betalar fördelas mellan de olika delarna i systemet. Matinköpens framtid ligger i samtliga aktörers händer. Den påverkas av konsumenterna som individer och grupper samt av företag, organisationer och till och med olika sammanslutningar.

I och med digitalisering och informationsstyrning har utbudet i handeln utökats. Det har även skapat nya möjligheter till samarbete med små och medelstora varuleverantörer. Den huvudsakliga distributionskanalen för närmat och ekologisk mat är detaljhandeln. Det utesluter ändå inte en ökad mångfald av distributionskanaler och sätt att bygga nätverk.

Distributionskedjorna för livsmedel påverkas av den aktuella ekonomiska situationen. Dessutom inverkar trycket från den globala konkurrensen och konsumenternas förväntningar. Matinköpen eller de dagliga inköpsvanorna liksom konsumtionsstrukturen för livsmedel ändras emellertid långsamt. Maten köps även i fortsättningen främst i dagligvarubutiker, både på stormarknader och i småbutiker. Mångfalden inom distributionskanalerna för mat ökar dock i takt med konsumenternas föränderliga behov. Den allt äldre befolkningen ökar behovet av nya mattjänstkoncept.

Förändringar i strukturerna i vår närmiljö medför stora utmaningar i glesbygden. Även om de stora butikerna kan konkurrera effektivt och uppfylla kundernas förväntningar beträffande mångsidiga sortiment, strävar närbutiken efter att svara på förändringarna i befolkningsstrukturen genom att utveckla kringtjänster i olika områden: i städerna, i andra tätorter och på glesbygden. Antalet små bybutiker har minskat betydligt de senaste åren. Deras betydelse kan inte mätas endast med försäljningsvolymer, utan de är viktiga också för att de bevarar boendetrivseln och erbjuder ett omfattande utbud av tjänster. Exempelvis Posten har 850 postombud som erbjuder full service, och mer än 80 procent av dessa drivs inom dagligvaruhandeln. En bybutik kan också ha ett kafé eller erbjuda service som uthämtningsplats för beställningar från Alko.

Även om matinköp på internet är ett trendigt samtalsämne i media är det ett främmande fenomen för huvudparten av finländarna. Matinköpen på internet står för en andel på några tiondels procent av dagligvaruhandeln i Finland. Den outvecklade internethandeln med mat i Finland liksom i övriga Europa ger utländska aktörer ett försprång och redan nu köps det många specialprodukter, såsom näringstillskott och proteinpulver, via internet. I och med digitaliseringen kommer internethandelns betydelse att öka och göra det möjligt också för små partier att komma in på marknaden. Ökningen av internethandeln sätter press på övervakningen och på köparen att förstå vilken kvalitet varorna har som hon eller han har köpt.

Generation Z, som är vana teknikanvändare, kommer i framtiden att köpa sin mat på helt automatiserade upphämtningsplatser, och olika typer av hemkörningstjänster kommer att öka. Utöver mat köper man hela servicekoncept. Digitaliseringen ökar spårbarheten och mängden information som erbjuds konsumenterna. Konsumenter som vill ha lokal och närproducerat mat köper sin mat via parallella marknadsföringssystem, det vill säga direkt från gårdarna och fiskarna, på torg, i specialbutiker, via REKO-ringar eller i butiker som de etablerat själva.

En stor del av maten kommer till konsumenterna via yrkesköken. I vårt land finns mer än 14 000 yrkeskök, av vilka en fjärdedel finns inom den offentliga sektorn. Totalt serverar dessa kök nästan 900 miljoner portioner årligen, av vilka de offentliga köken står för nästan 45 procent, till ett totaltvärde av cirka 350 miljoner euro. Branschen sysselsätter cirka 68 000 personer. Yrkesköken

har stor betydelse för främjandet av hälsosamma och hållbara kostval, skapandet av upplevelser för sina kunder och etableringen av mattrender. Yrkesköken kan också påverka livsmedelskedjans klimat- och miljökonsekvenser betydligt genom att justera hur mycket energi, vatten och kemikalier de använder samt genom att minska på matspillet och mängden avloppsvatten och annat avfall.

Restaurangernas matförsäljning ökar avsevärt, vilket visar att speciellt ungdomarnas matvanor förändras. Restaurangerna fungerar som ett skyltfönster för Finland inför turister, och den mat som serveras turisterna är en del av vår matexport och bilden av vårt land.

3.3 Vad ska man göra?

- Införa åtgärder som främjar förändring, tillväxt och samarbete inom livsmedelsindustrin i syfte att förbättra företagens verksamhetsförutsättningar och konkurrenskraft samt skapa förutsättningar för export av finska livsmedel med högt mervärde. Sådana åtgärder kan vara exempelvis landsbygdsprogrammets och strukturfondernas metoder som delfinansieras av EU samt nationella projekt.
- Se till att resurserna inom livsmedelsindustrin förutom på fysiska investeringar även satsas mer på forsknings-, utvecklings- och innovationsverksamhet, såsom nya verksamhetsmetoder, teknikkunnande, digitalisering, produktutveckling, kommersiell testning, kommunikationskunnande och exportmarknadskunskap samt riskbedömning (som en del av forskningen).
- Utveckla regionala och lokala livsmedelssystem samt många olika typer av distributionskanaler.
- Se till att myndigheterna har tillräckliga resurser för övervakningen av internethandel och annan distansförsäljning samt utvecklingen av övervakningsmetoder. Förtydliga lagstiftningen om myndighets- och övervakningsansvar för distansförsäljning och förbättra företagarnas och konsumenternas kunskaper om distansförsäljning, särskilt om lagstiftningen.
- Skapa nya affärsmodeller för förebyggande av livsmedelsbedrägerier i samarbete med polisen, tullen, åklagaren, skatteförvaltningen och livsmedelsmyndigheterna.
- Stärka aktiv myndighetskommunikation vid rätt tidpunkt, som beaktar målgruppernas specifika behov och används riskbaserat.
- Uppmuntra företag i olika storlek inom livsmedelsindustrin samt detaljhandeln att genomföra gemensamma marknads- och konsumentundersökningar för att öka förståelsen för marknaden och kunderna.
- Säkerställa att all livsmedelsreklam är ansvarsfull och följer reglerna.
- Göra handelns struktur mer mångdimensionell genom att utöka verksamhetsmöjligheterna för små och medelstora företag.
- Utreda möjligheter och verktyg för att trygga bybutikernas verksamhet.
- Avlägsna överlappande övervakningsfunktioner genom att använda de möjligheter som digitaliseringen erbjuder, såsom molnarkitektur. Övervakningsdata som samlats in av en tillförlitlig aktör kan spridas till andra som behöver informationen.

4 Forskning, rådgivning och utbildning

Alla aktörer i livsmedelssystemet måste ha möjlighet att få utbildning och rådgivning samt tillgång till de senaste forsknings- och utvecklingsresultaten som tillämpas på praxis inom branschen. Det mest utmanande är att säkerställa att det finns tillräckligt med information och att man drar nytta av informationskällorna.

Särskilt företag inom förädlingsindustrin bör investera mera i forskning och utveckling samt produktifiering och kommersialisering av innovationer, så att vi får mer förädlade produkter med ett högre mervärde på hemmamarknaden och för export. Innovationsverksamheten måste vara behovsorienterad. Dessutom ingår i stor utsträckning att företagen och finansiärerna tar risker och att risken även delas med konsumenterna med hjälp av de nya verksamhetsformerna.

4.1 Mångsidigare kunskaper än tidigare krävs hos dem som arbetar i livsmedelssystemet

Enligt en kunskapskartläggning inom livsmedelssystemet krävs att de som arbetar inom livsmedelssystemet i framtiden har mer mångsidiga kunskaper än tidigare, såsom inom produktion, affärsverksamhet, marknadsföring och företagande, kunskaper om olika konsumentgrupper, kunskaper om arbetarskydd och produktsäkerhet, kunskaper inom informationsteknik, språkkunskaper och förmåga till interaktion samt kunskaper om juridik.

I framtiden kommer kanske det viktigaste att vara kunskaper inom marknadsföring, ansvar, processer och säkerhet, som tryggar en etisk och genomsynlig livsmedelsproduktion. I kunskaperna inom ansvar och säkerhet ingår bland annat att i högre grad uppmärksamma mångsidig riskhantering, bra näringsvärde och miljöfrågor, förstå betydelsen av djurens artspecifika beteende och välbefinnande samt hög yrkesetik och kunskaper inom spårbarhet, inklusive spårbarhetsteknik. Strategiska informations- och nätverkskunskaper blir viktigare. Med tanke på dessa är informationshantering, insamling och analys av ständigt ökande informationsmassor samt byggande av nätverk, ledning och marknadsföring viktiga kunskaper.

Livsmedelssystemet måste utveckla sitt teknikkunnande. Kunskaper om och förmåga att utnyttja de möjligheter som digitaliseringen ger är en naturlig del av de framtida framgångarna. Digitala applikationer, utnyttjande av virtuella tekniker, utvecklande av automatisering, robotik, elektronik som kan skrivas ut och tryckas samt obemannad utrustning är exempel på tekniska lösningar som blir allt vanligare. Kunskaper om den cirkulära ekonomin bidrar till att identifiera de ekologiska ramarna i livsmedelssystemet och omvandla dem till en konkurrensfördel. Resurs- och energieffektiviteten blir viktigare i och med den ökade miljömedvetenheten. Med hjälp av materialeffektivitet kan man uppnå betydande kostnadsbesparingar.

Kunskaper om behovsorienterad produktutveckling är viktigare än tidigare. Det kräver en förståelse för kundernas behov, forskningsbaserade kunskaper, nätverksbyggande, kännedom om olika kulturer, förmåga att skräddarsy produkter och tjänster samt kunskaper inom marknadsföring.

4.2 Utbildning och rådgivning för att utveckla kunskaperna

En grundförutsättning för att livsmedelssystemet ska kunna utvecklas är att skapa en matmedvetenhet hos hela befolkningen ända från småbarnspedagogiken och grundskolan samt yrkesutbildning av hög kvalitet från andra stadiet upp till högre universitetsutbildning och forskarutbildning. Utvecklingen av utbildningssystemet skapar en grund för ett innovativt och framgångsrikt livsmedelssystem. Situationen försvåras av nedskärningarna inom utbildningen, som försämrar kunnandet. Utan djupgående kunskaper om råvaror och tekniker har man ingen möjlighet att skapa nya, långt förädlade produkter med högt mervärde.

Livsmedelsindustrins attraktionskraft måste ökas, för som det är nu är det inte tillräckligt med personer med exempelvis universitetsutbildning och kompetent arbetskraft som söker sig till

branschen, trots att sysselsättningen är god. Särskilt oroande är den minskade forskningen och utbildningen inom livsmedelsteknik. Sakkunniga med forskarutbildning är speciellt viktiga för livsmedelssektorn. I utbildning inom primärproduktionen borde affärsutbildning i anslutning till förädling av råvaror ingå som en fast del, liksom också utbildning inom livsmedelssektorn som integrerats med marknadsföringsutbildning. Åtgärder inom rådgivning och riskhantering bör vara baserade på forskningsdata och vetenskaplig riskbedömning.

Det krävs allt större kompetens av företagen för att leda verksamheten som helhet samt för planering och ekonomiförvaltning och förutseende av olika åtgärder, riskhantering samt genomförande och uppföljning av effekter. På det området behövs aktuell, nätverksbaserad utbildning och rådgivning av hög kvalitet. Uppgifterna inom rådgivningen är omfattande, vilket ställer höga krav på rådgivarnas kunskaper och fortbildning.

I utbudet av och inriktningen på utbildningar och rådgivning måste man uppmärksamma företagens olika strategier och i vilket stadium av livscykeln företaget befinner sig samt tidshorisonten för ledarskapet. Behovet av rådgivning och verktyg i planeringen av företagets tillväxt och investeringar ser annorlunda ut än den dagliga resultatuppföljningen. En ökning av gårdsstorleken och produktionen kräver ofta att man anställer mer arbetskraft, lägger ut verksamheter eller bedriver verksamhet gemensamt med andra aktörer. Det leder också till ett ökat behov av rådgivning. Det behövs i synnerhet beräkningar av arbetskraftsbehovet samt av investeringars lönsamhet och de inneboende riskerna i dem. Beräkningar av tillgången på resurser (exempelvis avbytare och annan extra arbetskraft) och deras tillräcklighet i exceptionella situationer behövs också. Kompletterande inkomstkällor för exempelvis gårdarna, såsom tillverkning av lokala specialprodukter eller turism- och välbefinnandetjänster samt en eventuell bolagisering av verksamheterna kräver nya kunskaper.

Rådgivning främjar även hållbara produktionssätt, såsom ekologisk produktion och hälsovård för djur. Produkternas renhet, kvalitet och spårbarhet förbättras genom att utveckla det systematiska kvalitetsarbetet. Rådgivning främjar även produktionsdjurens hälsa och välbefinnande samt biosäkerhet, ändamålsenlig användning av växtskyddsmedel, hantering av risker orsakade av växtskadegörare och inom växtskyddet samt kunskaper om metoder för integrerat växtskydd (IPM). Klimatpåverkan från produktionen och behovet av anpassning till klimatförändringarna måste lyftas fram mer i utbildningen av och rådgivningen till jordbrukarna.

Export är en förutsättning för att det finska livsmedelssystemet ska bli framgångsrikt, men för att främja exporten krävs det utbildning och rådgivning på hög nivå. Ett företag som har siktet på en marknad för specialprodukter måste även ha ingående kunskaper om distributionskanaler och marknadsföring. På exportmarknaderna är det dessutom viktigt med kunskaper om mållandet och frågor som har med lagstiftning att göra. Varje målmarknad har sina egna tillståndskrav och -processer, som små och medelstora företag ofta inte har resurser till att utreda. En stor del av exportkraven är sådana att företag oberoende av storlek inte kan ta reda på dem, utan det behövs en finsk myndighet för det. Företagen har inte nödvändigtvis tillträde till organiserade möten och träffar om exportkrav, utan det handlar ofta om ett myndighetssamarbete.

Utbildningen och rådgivningen måste också kunna erbjuda kunskaper och verktyg för en ansvarsfull företagsledning och tryggande av kundorienteringen. Dessutom behövs kunskaper om förädling av råvaror samt till stöd för utvecklandet av olika produktionsprocesser och underhåll. Mikroföretags samt små och medelstora företags tillträde till marknaden måste förbättras. Även konsumenterna behöver kunskaper i en allt mer invecklad matmiljö, vilket kräver nya verksamhetsformer och resurser för konsumentrådgivning.

4.3 Forsknings- och utvecklingssamarbete öppnar nya möjligheter

Forskningen i livsmedelssystemet i Finland är till stor del på en hög nivå, men trots det är sektorn fortfarande ställvis alltför splittrad. I Finland behövs mer tvärvetenskapligt nätverkande över gränserna för olika forskningsfält. Forskningsfältets internationalisering och användningen av internationella finansieringsinstrument för forskning bör också förbättras.

Mat är en central del av bioekonomin, men även kultur, social samvaro och hälsa. Internationellt forsknings- och utvecklingssamarbete mellan olika vetenskapsområden kan öppna helt nya möjligheter. Även globala förändringar och trender kan skapa nya möjligheter. Efterfrågan på näringsmässigt bearbetade livsmedel, såsom produkter med mindre salt, socker eller mättat fett, ökar liksom speciallivsmedel såsom laktosfria och glutenfria produkter. På det området finns redan goda kunskaper och produktutvecklingspotential. Även vetefria och sojafria produkter samt produkter fria från antibiotika är nya växande mattrender, kring vilka man kan bygga varumärken. Det finns också mycket produktutvecklingspotential i finska bär och grödor som växer naturligt. Just nu växer efterfrågan även på dessa. En annan viktig faktor kan vara att produkter har ett litet koldioxid- eller vattenfotavtryck. En finländsk produkt kan skilja sig från konkurrenterna även med produktion som använder vattenresurser på ett hållbart sätt.

Matens energiinnehåll och övriga sammansättning kan modifieras på många olika sätt. Utvecklingen styrs av de senaste forskningsresultaten, teknikutvecklingen och den oförutsedda trendbaserade efterfrågan från konsumenterna. Framtidsforskning som en del av forskningen på livsmedelsområdet är oerhört viktigt för att kunna vara förutseende.

De flesta företagen inom livsmedelsindustrin investerar ännu inte tillräckligt i forskning och produktutveckling. I synnerhet de små och medelstora företagen har inte nödvändigtvis resurser eller kunnig personal för att dra nytta av forskningsresultaten i sin egen verksamhet. Kunskapsnivån inom livsmedelssektorn måste höjas, för på det sättet skapar man bättre möjligheter för innovationer även vid små och medelstora företag. Samarbetet med andra aktörer och branscher måste utvecklas. I synnerhet små företag måste få hjälp med att utnyttja den forsknings- och utvecklingsverksamhet som bedrivs på bland annat universitet och forskningsinstitutioner samt på andra företag genom partnerskaps- och nätverksmodeller. Det gemensamma utbildningsutbudet för livsmedelshygien och livsmedelsindustrin bör utvecklas.

Klimatförändringarnas inverkan på produktionen och produktsäkerheten måste följas upp. Det kräver långsiktig forskning. Utöver möjliga sjukdoms- och toxinrisker kan tillförsel av koldioxid försämra näringsvärdet på produkterna. I den cirkulära ekonomin måste man följa ansamlingen av skadliga ämnen som binds i näringsämnena och hur sjukdomsalstrare hos djur färdas genom kedjan och in i slutprodukterna.

4.4 Vad bör forskningen rikta in sig på?

Det är viktigt att befintliga forskningsmaterial och kunskapsresurser analyseras och öppnas för allmänt bruk. Det gäller också ämbetsverks och inrättningars inbördes kunskapsresurser och projekt. Den insamlade informationen är endast till nytta för samhället om den utnyttjas i högre grad än idag. Det finns exempelvis utrymme att effektivisera utnyttjandet av offentligt forskningsmaterial. Här ger utvecklingen av digitaliseringen nya möjligheter. Det är absolut nödvändigt att skaffa fram tillräckliga resurser för att kunna uppdatera befintliga kunskapsbaser så att uppgifterna i dem är tillförlitliga och i sådant format att de lämpar sig för användning senare, när tekniken gjort ytterligare framsteg. Den nationella databasen Fineli är ett viktigt verktyg för både befolkningens näringsuppföljning och kontroll av förpackningsmärkningarnas tillförlitlighet. Olika befintliga system och detaljhandelns egna produktregister samt försäljnings- och konsumtionsstatistik borde kunna utnyttjas i högre utsträckning även i forskningssyfte och i uppföljningen.

I början av 2010-talet etablerades en livsmedelsforskningsstrategi i Finland, ”Kestävä ja kannattava tuotanto sekä hyvinvoiva kuluttaja luovat perustan suomalaisen elintarvikeketjun menestykselle” (En hållbar och lönsam produktion samt en välmående konsument skapar en grund för den finska livsmedelskedjans framgång). I upprättandet av den deltog ett stort antal forskare samt representanter för företag inom livsmedelsindustrin och myndigheter. Strategin är fortfarande heltäckande och aktuell, men det vore bra att uppdatera den.

Stark forskning i råvaror och tekniker är en absolut förutsättning för att utveckla nya produkter. En väsentlig del av detta är kännedom om konsumenternas behov och beteende. Den finländska

livsmedelsindustrin använder till största delen inhemska råvaror, så det är viktigt att rikta tillräckliga resurser också till en månsidig primärproduktion och forskningen i dess produktionsinsatser.

Vi har bra närings- och hälsokunskaper om personer i arbetsför ålder, men det är sämre med barn, unga, invandrare och äldre. Vi vet för lite om dessa gruppers behov och situation och information om effekterna av åtgärder riktade till dessa grupper saknas. Genom en dialog mellan den offentliga och privata sektorn samt ett mer öppet informationsutbyte kan man dra nytta av livsmedelsföretagens och handelns kunskaper om konsumenterna.

I livsmedelssystemet kräver tryggandet av säkerheten fortlöpande långsiktig forskning och riskhantering som bygger på den. Effekten av kemiska ämnen och i synnerhet den samfällda effekten av dem på folkhälsan är ett område som man behöver forska om inom en nära framtid. Forskning i näringsrelaterade risker är däremot inriktad på främjande och bevarande av människors hälsa med hjälp av kosten. Livsmedels- och näringsforskning främjar folkhälsan och minskar samhällets och individens sjukdomskostnader. Forskningen bör inrikta sig på en heltäckande riskutvärdering och -hantering, där kostnadseffektiviteten diskuteras mer än idag.

Forskningsbehoven inom primärproduktionen handlar å sin sida om förädling av växtarter som lämpar sig för att odlas i Finland och om att öka skördenivåerna (exempelvis med tanke på vallväxter och växtprotein), använda traditionella arter och vilda växter samt odlingstekniker, markens bördighet och korrekt användning av återvinningsgödselpreparat. Beredskap inför klimatförändringen och förändringar i närmiljön kräver också forskning i odling av nya växtarter och växtskydd, särskilt biologiska metoder, samt främjande av deras ibruktagande. Med tanke på djurproduktionen är speciellt forskning som främjar produktionens konkurrenskraft och hållbarhet viktig, och den ska inriktas på exempelvis att minska miljökonsekvenserna, öka resurseffektiviteten samt förbättra animaliska produkters kvalitet och hälsosamhet. Man ska också se till att det även i framtiden förekommer tillräcklig forskning och riskbedömning angående djurens hälsa och välbefinnande i den finländska produktionsmiljön. Dessutom bör man utreda nya typer av produktionsmöjligheter (såsom nya proteinkällor, glutenfria produkter) som kan ha exportpotential. Även digitaliseringens möjligheter och styrmedlens effekter för hela livsmedelssystemet är viktiga forskningsämnen.

4.5 Vad ska man göra?

- Säkra och utveckla tvärvetenskaplig grundläggande utbildning och fortbildning av hög kvalitet med anknytning till livsmedelssektorn.
- Säkra tillräcklig offentlig och privat finansiering till forsknings- och utvecklingsverksamheten och samordning mellan finansiärerna, för att möjliggöra tvärvetenskapliga och långsiktiga projekt som har effekt. Främja forskningens och utbildningens internationalisering.
- Verkställa bioekonomins kommunikation som en del av informationsförmedlingen angående det finländska livsmedelssystemet, forskningen och riskhanteringen.
- Svara på behovet av mångsidigt kunnande genom ett högkvalitativt och modernt utbildningsutbud på alla nivåer inom livsmedelssystemet för att öka den hållbara produktionen, produktionssäkerheten och produktiviteten samt höja förädlingsgraden hos livsmedel.
- Skapa en gemensam livsmedelsforskningsstrategi för förvaltningen som en del av bioekonomistrategin och skapa en koppling till den befintliga nationella livsmedelsforskningsstrategin, som uppdateras vid behov.
- Utöka effektivitetsforskningen (inklusive kostnads-nyttoanalyser) i riskerna med anknytning till djur- och växtproduktionen inom livsmedelssystemet samt i metoderna för hantering av livsmedelssäkerhets- och näringsrisker.
- Trygga tillräcklig uppföljning, forskning och riskbedömning av djursjukdomar, växtskadegörare och näringsämnen i marken i den finländska produktionsmiljön, med beaktande av de nya produktionsmetoderna.

- Göra en livsmedelspolitisk ekonomisk uträkning av olika möjligheter att gå vidare, det vill säga hur vår livsmedelspolitik påverkar landets ekonomi, bytesbalansen, sysselsättningen och sjukvårdskostnaderna och exempelvis vilken betydelse livsmedelspolitiken och jordbruket har för landsbygdens livskraft.
- Göra en heltäckande riskbedömning av de nationalekonomiskt mest betydelsefulla riskerna i livsmedelssystemet (mikrobiologiska, kemiska och näringsrelaterade risker samt produktions- och miljörisker) och eventuell tilldelning av resurser för bekämpning.
- Utnyttja och öppna befintliga datakällor på ett bättre och mer effektivt sätt än tidigare.
- Främja forskning och produktutveckling för att utnyttja livsmedelsproduktionens biflöden som en del av bioekonomin samt exempelvis i kosmetikprodukter.
- Främja forskning som för sin del hjälper till att tillämpa hälsopåståenden på livsmedlen.
- Trygga professionell och heltäckande rådgivning till ett rimligt pris för företag och verksamma inom jordbruket. Trygga tillräckliga resurser för konsumentrådgivning.
- Främja alla förvaltningsområdens delaktighet i livsmedelspolitiken för att öka de samhälleliga effekterna av den.

5 Matkultur och uppskattningen av maten

Mat är en central del av vår kultur och vårt vardagsliv. Mat är inte bara näring, produktion eller hälsoeffekter, utan är förknippad med i synnerhet sociala och kulturella betydelser och värderingar som styr vårt kostval. Den rika finska matkulturen bygger på olika regionala råvaror och traditioner, användning av naturprodukter samt säsongstillgång. I matkulturen ingår även kunskaperna och kompetensen i hela livsmedelssystemet, produktions- och bearbetningsmetoderna samt hur de utnyttjas till gagn för livsmedelssystemets lönsamhet och säkerhet.

Matkulturen är viktig för att bygga nationella och regionala identiteter. Matkulturen förändras ständigt beroende på de val som konsumenter och konsumentgrupper gör i vardagen. Den formas även av de råvaror som står till buds och lokala förhållanden för matproduktionen, politisk styrning, internationalisering, marknadsföring, matfostran, media och trender. Vår matkultur, vårt produktutbud och våra produktionssätt berikas också genom invandringen. Turisters uppfattar Finland som ett matland tack vare matupplevelser och service av hög kvalitet.

Uppskattningen av maten är en del av matkulturen, och den bestämmer vårt konsumentbeteende. Uppskattningen av maten och matvanorna etableras tidigt i livet. Man bör informera aktivt om mat i hemmet och skolan. Även vägen mot maten och uppskattningen av dem som producerar den, ansvarsfulla val och kunskaper om mat präglad av värnande om goda vanor börjar redan hos barn och de exempel och det beteende de lär sig. Intresset för och uppskattningen av vår mat ökar genom att äta tillsammans, laga mat och vara medveten om matkulturen och naturens gåvor samt matens ursprung och väg. Även minskat matspill eller totalt undvikande av viss mat är kopplat till uppskattningen av maten. Matspillet måste minskas i hela livsmedelssystemet. Ett aktiverande livsmedelssystem kopplar samman varje människa med matproduktionen och ökar på så sätt medvetenheten om och uppskattningen av matens produktion och miljön. En aktiv matmedborgare är medveten om de olika dimensionerna som hör ihop med matens kvalitet.

I takt med att vår matkultur förändras blir också vår dryckeskultur allt mer mångsidig, även om flytande mjölkprodukter fortfarande spelar en viktig roll. Vin och olika typer av vatten har hittat vägen till våra middagsbord, och starka alkoholdrycker ger vika för svagare alkoholhaltiga drycker och även alkoholfria drycker. Kaféerna och tehusen ökar i popularitet. Gårdsproduktionen av vin håller på att etableras och i och med trenden med lokalproducerat och närmat har småbryggerier och destillerier blivit populära och ger även mervärde för turismen och exporten.

Det finns också både efterfrågan och goda möjligheter att öka exporten av produkter som grundar sig på vatten och uppskattningen av inhemskt vatten. Importen av förpackat vatten till Finland är mycket större än exporten. I Finland används dessutom årligen endast en mycket liten del av alla tillgängliga vattenresurser. Kunnandet med anknytning till vattenreningsteknik är av utmärkt i Finland, så vattenledningsvattnet i vårt land är av bättre kvalitet än inhemskt eller importerat vatten på flaska. Uppskattningen av vårt inhemska vattenledningsvatten bör förbättras.

5.1 Uppskattning och hälsa kommer från matfostran

Inom matfostran används ett samarbete som bygger på forskningskunskap och goda vanor som en ett stort antal aktörer från den offentliga, privata och tredje sektorn deltar i. Matfostran är en viktig del av barns uppfostran i olika åldrar. Målet är att främja matmedvetenheten, vilket stöder ansvarsfulla kostval.

Matfostran ingår i de nya läroplanerna för förskolan och skolan i större omfattning än tidigare. Skolmaten måste utvecklas på ett heltäckande sätt. Matfostran och matkultur bör på ett naturligt sätt synas i den lokala läroplanen som en del av multiprofessionella studiehelheter, olika läroämnen och i skolans verksamhetskultur.

Metoderna inom matfostran bör utvecklas baserat på forskningsrön. Som grund används Statens näringsdelegations näringsrekommendationer och rekommendationerna för skolmaten. God praxis inom matfostran, såsom Sapere-metoden, kockskolor, matskolor och Ruokavisa sprids i skolorna,

på daghemmen och på fritiden. Olika tävlingar inom livsmedelssektorn, såsom kocktävlingar, spelar också en viktig roll med tanke på att öka uppskattningen av maten och matfostran. Kunskap och tväradministrativt samarbete inom matfostran måste främjas.

Genom kommunikation via många kanaler och nya verktyg samt genom att dra nytta av nya möjligheter till kommunikation får konsumenterna en större medvetenhet om den finska maten, matkulturen och matfostran. Även digitala lösningar som styr matvanorna utvecklas. Digitala lösningar kan användas i exempelvis hälsofrämjande syften och för att främja en ansvarsfull konsumtion i olika sammanhang och på olika områden i livet. Matfostran kan också pågå kontinuerligt under hela livet och bli till en helhet av kunskaper och färdigheter som påverkar hela livet.

5.2 Vad ska man göra?

- Främja matfostran genom att i större utsträckning låta mat- och näringsperspektivet och hållbar utveckling ingå i olika ämnen i småbarnspedagogiken, grundskolan och gymnasiet samt i lärarutbildningen och utbildningen på andra stadiet.
- Uppmuntra alla barn och unga att ta del av skolmaten som främjar hälsan på ett jämlikt sätt och säkerställa att den subventionerade skolmaten fortsätter.
- Införa ”hela skolan uppfostrar”-modellen, som innebär att hela skolans personal deltar i matfostran.
- Använda olika kommunikationsmetoder och andra metoder som bygger på delaktighet i matfostran av barn och ungdomar, exempelvis genom matambassadörsverksamhet.
- Uppmuntra familjer och den tredje sektorn till matfostran.
- Samarbeta med medierna kring den finländska matkulturen genom att lyfta fram positiva bilder.
- Främja konsumentkunskaper med hjälp av olika kampanjer som ökar mat- och köpmedvetenheten.
- Minska svinnet i livsmedelskedjan genom att öka uppskattningen av maten och förbättra mätningen och uppföljningen av svinnet i livsmedelskedjan.
- Öka uppskattningen av inhemskt hushållsvatten genom att skapa ett varumärke och kampanjer riktade till restauranger.
- Främja matmedborgarskapet exempelvis genom stadsodling, kvarterskök, REKO-ringar, andelsjordburk och -fiske samt skolornas faddergårdsverksamhet och fördjupa samarbetet mellan olika parter inom livsmedelspolitiken.

6 Mat och folkhälsa

Maten har en central betydelse för att främja människors hälsa och välbefinnande. Utöver näringskvaliteten har också matens mikrobiologiska och kemiska säkerhet betydelse för hälsan, liksom också tillräckligt och säkert dricksvatten. Rent hushållsvatten får ytterligare ökad betydelse i och med den minskande globala tillgången.

Att äta enligt näringsrekommendationerna främjar hälsan. Det är billigare att främja hälsan än att vårda sjukdomar. Vårdkostnaderna på grund av ohälsosamma levnadsvanor uppgår i Finland till över två miljarder euro om året. Övervikt är ett av det största nationella hälsoproblemen, då det ökar risken för många sjukdomar. Övervikt beror på ett för stort energiintag i relation till förbrukningen och hänger samman med för litet fysisk aktivitet. Centrala problem i den finländska kosten är ett för litet intag av grönsaker, fisk och fullkornsprodukter samt ett för stort intag av salt och mättat fett. Barn och unga konsumerar mat och framför allt drycker som innehåller mer socker än rekommenderat. Även de näringsrelaterade utmaningarna förknippade med befolkningens åldrande och allergier kommer att öka i framtiden.

Det främsta ansvaret för den egna hälsan och välbefinnandet ligger hos individen själv, men den enskildes levnadsvanor och val påverkas även av möjligheter i livsmiljön eller brist på sådana. Exempelvis små barn är helt beroende av de val som de vuxna gör. Det är inte heller alltid möjligt för äldre att välja själva. Det måste vara enkelt att göra hälsosamma kostval oberoende av konsumentgrupp. Konsumenterna måste ha både förmåga och möjlighet att göra medvetna val. Kostvalen samt ett tryggat utbud och hälsan påverkas av hela livsmedelssystemets funktion, och därför måste kost- och hälsofrågor alltid uppmärksammas när man fattar livsmedelspolitiska beslut. Hälsosamma kostval samt industrins produktutveckling i riktning mot mer hälsosamma livsmedel kan främjas exempelvis med hälsobaserad beskattning. På arbetsplatsen kan man använda näringsprofiler som gjorts upp för olika livsmedelsgrupper, såsom Världshälsoorganisationen WHO:s näringsprofilmodell eller kriterierna för produkter märkta med Hjärtmärket.

Enligt näringsrekommendationerna bör konsumtionen av köttprodukter och rött kött minskas. Vitt kött med låg fetthalt, i praktiken alltså kött från fjäderfä i stället för fett kött gör kosten mer hälsosam. Ur hälso- och miljöperspektiv skulle det vara viktigt att i framtiden äta mindre kött och komplettera med andra proteinkällor, såsom inhemsk fisk, bondbönor, ärter och andra baljväxter samt spannmål, frön och svamp.

Mattjänster har stor betydelse för främjandet av finländarnas hälsosamma näringsintag, eftersom var tredje finländare använder mattjänster dagligen. Offentliga mattjänster och andra yrkeskök styr finländarnas kost- och konsumtionsbeteende. Skolorna främjar uppskattningen av maten även genom undervisning i huslig ekonomi, hälsokunskap och skolmåltider för eleverna. Man måste kunna garantera hälsosam, säker, hållbar och god mat för så många som möjligt. Tillgången på näringsriktig bespisning och olika mattjänster måste förbättras och göras mer mångsidig för olika befolkningsgrupper.

6.1 Livsmedelssäkerhet inverkar direkt på hälsan

Aktörerna i livsmedelssystemet och myndigheterna i Finland har bedrivit ett långvarigt och framgångsrikt samarbete inom livsmedelsäkerhet. Livsmedelssäkerhet innebär att skydda människors hälsa mot risker orsakade av mikrober samt kemiska och fysikaliska faktorer i livsmedel. Livsmedelssäkerhet innebär även att konsumenten får korrekt och tillräcklig information om livsmedel och att konsumenten inte vilseleds. Att värna om livsmedelssäkerheten gynnar företagen. Jämfört med många andra länder innehåller livsmedel som är producerade i Finland mycket lite mikrober som orsakar matförgiftning och rester från exempelvis antibiotika eller kemiska ämnen. Säkerheten måste emellertid garanteras för alla livsmedel på marknaden.

I Finland lämpar sig vatten som uppfyller kvalitetskraven på hushållsvatten i allmänhet som sådant också inom livsmedelsindustrin. Livsmedelsindustrin i Finland använder årligen cirka 16 miljoner

kubikmeter vatten. Vattnet används både i livsmedelsindustrins processer och som råvara. Ibland händer emellertid att antingen naturfenomen eller mänsklig aktivitet orsakar störningar i vattenproduktionen. Med tanke på störningssituationer är det mycket viktigt att livsmedelsföretagen också själva har beredskap och att kommunikationen fungerar mellan det vattentjänstverk som levererar vattnet och livsmedelsföretaget. Varje år utbryter några vattenepidemier i Finland. Oftast är antalet personer som insjuknar lågt, eftersom epidemierna i allmänhet uppkommer vid mindre vattenverk. Största delen av epidemierna orsakas av grundvatten som förorenats av mikrober.

Livsmedelssäkerheten har en direkt inverkan på människors hälsa. Hot mot livsmedelssäkerheten kan orsaka bland annat omedelbar matförgiftning och allergiska reaktioner, kroniska följdsjukdomar såsom reumatisk artrit eller till och med långtidssjukdomar, såsom olika typer av cancer. Dessa sjukdomar har en betydelse för folkhälsan och en samhällsekonomisk betydelse, då de orsakar dödsfall, ökade sjukvårdskostnader, ökat antal sjukhusdagar och ökad sjukfrånvaro. Ett villkor för export av livsmedel från Finland är att de uppfyller säkerhetskraven.

Spårbarhet för de livsmedel (även råvaror) som används inom livsmedelssystemet ökar livsmedelssäkerheten och tillförlitligheten för den information som ges till konsumenterna. Utrustning som kommer i kontakt med livsmedel måste kunna spåras i alla steg i produktions-, marknadsförings- och livsmedelskedjan. Materialens och utrustningens spårbarhet berör utöver själva producenterna importörerna och marknadsförarna fram till detaljhandelsfasen samt på motsvarande sätt även kedjan i livsmedelsindustrin som använder material och utrustning fram till detaljhandelsfasen. Digitaliseringen kan utnyttjas på många sätt i spårbarhetslösningar för produktsäkerheten. Livsmedelsförpackningarna, deras tillverkningsmaterial och tillverkningsmetoderna ingår också i livsmedelskedjan, där återvinning och miljöfrågor får en allt större betydelse.

Livsmedelssäkerheten påverkas av förändringar i närmiljön, såsom en omstrukturering i den inhemska djurproduktionen eller hot som orsakats av djur- och växtsjukdomar. Gödslingsmedel som ska användas i jordbruket, även återvinningsgödsel, måste vara rena och säkra så att eventuella främmande ämnen i gödslingsmedlen inte hamnar i livsmedlen.

Nätverk och verksamhetskedjor som byggts upp av aktörer inom branschen samt försäljning via många kanaler utgör en utmaning för spårbarheten. Nya produktionsformer och teknikutveckling kan påverka förekomsten av rester av mikrober och kemiska ämnen i livsmedlen. Marknadsföringen, konsumenternas varierande och allt mer mångformiga behov samt den ständiga urbaniseringen inverkar på konsumtionen och utbudet av livsmedel.

Råvaruproduktionen, tillverkningen och försäljningen av livsmedel blir mer internationella. Det innebär att hot mot livmedelssäkerheten i andra länder hamnar på den finländska konsumentens tallrik. De avsiktliga livsmedelsbedrägerierna ökar och påverkar livsmedelssäkerheten och konsumenternas förtroende negativt. Den ökande internethandeln och annan distansförsäljning gör att produkter och aktörer som är svåra att övervaka kommer ut på marknaden.

Differentieringen av konsumentgrupperna och mångkulturen ökar riskerna för konsumenterna, exempelvis användning av okända råvaror eller livsmedel, felaktiga tillverknings- eller förvaringsmetoder eller brist på korrekt information. Handeln måste svara på konsumenternas behov med hjälp av olika egna standarder. Myndigheterna har ansvaret för att informera om hot mot livsmedelssäkerheten på ett trovärdigt sätt vid rätt tidpunkt och grunda sitt budskap på vetenskapliga fakta.

6.2 Vad ska man göra?

- Aktörer i hela livsmedelssystemet förbinder sig att främja befolkningens hälsa och goda kost genom att ge olika grupper möjlighet och färdighet att göra hälsofrämjande kostval. Samtidigt stöder man hållbar konsumtion både nationellt och på EU-nivå.
- Ge stöd till beslutsfattandet genom att utvärdera olika politiska åtgärders, såsom jordbruks- och handelspolitikens, inverkan på kosten och använda hälsoekonomiska uträkningar.
- Utreda möjligheterna att använda beskattningen till att styra medborgarnas konsumtionsvanor och industrins produktutveckling i riktning mot livsmedel av näringsmässigt högre kvalitet.
- Säkerställa att Finlands höga livsmedelssäkerhet är en viktig exportfördel och att myndigheterna stöder exporten.
- Se till att Finlands myndighetssystem klarar av att hantera utmaningar med övervakningen och att Finland har beredskap att effektivt identifiera, hantera, förebygga och bekämpa djur- och växtsjukdomar, zoonoser samt andra nya och redan kända hot mot livsmedelssäkerheten.
- Skapa fungerande uppföljningssystem och indikatorer som beskriver hur livsmedelssystemet främjar folkhälsan genom en kemiskt, mikrobiologiskt och näringsmässigt god säkerhet.
- Utveckla myndigheternas riskbaserade och kundorienterade tillsyn (”från övervakare till tränare”) och sörja för enhetligheten på riks-nivå.
- Uppmuntra näringen att använda ansvarssystem som främjar livsmedelssäkerheten.
- Utveckla myndigheternas riskkommunikation. Utnyttja den tredje sektorns roll som rådgivare framför allt vid hanteringen av hot mot livsmedelssäkerheten i hushållen samt vid identifieringen av individens egen roll.
- Bekräfta regionernas roll i främjandet av hälsosam kost och uppmana kommunerna att följa näringsrekommendationerna i sin upphandling samt att ordna tillgång till legitimerade näringsterapeuters tjänster för alla medborgare.
- Stärka mattjänsternas roll, främja kvaliteten på, attraktionskraften för och tillgången på tjänsterna och uppmuntra alla finländare att äta ett balanserat mål varje dag. Satsa på servering av god och hälsosam mat inom småbarnspedagogiken, i skolorna och vid universiteten.
- Dra nytta av ny teknik för att främja livsmedelssäkerheten och -övervakningen.

7 Matsäkerhet och försörjningsberedskap

År 2030 förväntas 8,5 miljarder människor leva på jorden. En global utmaning är att garantera matsäkerheten och tillgången till mat för en växande befolkning på ett hållbart sätt. Med matsäkerhet avses att alla människor under alla tidsperioder får tillräckligt med näringsrik och säker mat. I matsäkerheten ingår tillgången på mat, människors förmåga att skaffa mat, matens användbarhet och säkerhet samt stabiliteten i matutbudet. År 2030 kommer man enligt beräkningar att behöva 60 procent mer mat, 45 procent mer energi och 30 procent mer vatten i världen än idag.

De extrema väderfenomenen ökar på grund av klimatförändringen. En del av dagens bästa odlingsmarker kommer att bli otjänliga för odling. Det ökar trycket på att röja nya åkrar på andra platser och öka produktiviteten och skördenivåerna på de befintliga odlingsmarkerna – dock på ett sätt som inte orsakar för mycket negativ miljöpåverkan. För att öka produktiviteten krävs det bättre växtarter än idag och mer effektiva förädlingsmetoder för att utveckla dessa, bra skötsel av markerna, ny teknik som sparar in på och optimerar resurserna samt effektiva, hållbara växtskyddsmetoder och gödslingsmetoder. När även vattenförhållandena förändras är en förutsättning för ökad produktivitet att vattenhushållningen i produktionsområdena styrs och att en tillräcklig vattentillgång vid rätt tid garanteras. Producenterna måste ha kunskap och resurser för en hållbar effektivisering av produktionen. Antalet djursjukdomar och växtskadegörare ökar på grund av klimatförändringen. Det är viktigt att säkerställa tillräckligt kunnande för att identifiera och kontrollera nya sjukdomar och skadegörare.

De globala trenderna kräver att man inför en ny typ av lösningar för att öka produktionspotentialen i vattenekosystemen vid produktion av exempelvis energi, näring eller annan biomassa samt hushållsvatten av tillräckligt hög kvalitet. Världens fiskefångst kan knappast ökas mer. Vattenodlingens betydelse i världens matförsörjning har ökat snabbt och betraktas allmänt som en av de metoder som är mest hållbara och har störst möjligheter att producera animaliskt protein till en snabbt växande befolkning. Vattenområden är viktiga för vattenodling och andra ekonomiska aktiviteter, men även för människors välbefinnande, rekreation och hälsa.

Enligt statistik från FN:s livsmedels- och jordbruksorganisation FAO producerar vattenodlingen redan nu mer protein till livsmedel än fisket eller nötköttsproduktionen, och ökningen av vattenodlingen kommer även i framtiden att vara stor. Vattnets biologiska resurser, såsom alger, utnyttjas på allt mer mångsidiga och effektiva sätt. I vattenproduktionen och behandlingen av avloppsvatten betonas på global nivå behovet av lösningar som sparar vatten och energi samt återvinner näringsämnen.

Globalt och i EU styrs matproduktionen och -konsumtionen i en allt mer hållbar och effektiv riktning med hjälp av olika politiska åtgärder. FN:s mål för hållbar utveckling som godkändes år 2015 förpliktar alla FN:s medlemsländer. Ett av målen är att utrota svälten, uppnå matsäkerhet, förbättra näringen och främja ett hållbart jordbruk fram till 2030. Utöver det målet har många andra mål för hållbar utveckling, såsom hälsa och rent vatten, en direkt eller indirekt koppling till matsäkerheten. För att nå dessa mål behövs en utvärdering av det globala livsmedelssystemets funktion.

Varje stat är ansvarig för att trygga matsäkerheten för de egna invånarna. Målet för den finska livsmedelspolitiken är nationell matsäkerhet och att garantera bra och näringsrik mat för dem som bor här. Politiken måste vara i linje med de globala målen för matsäkerhet och fattigdom.

Ett konkurrenskraftigt, hållbart och flexibelt nationellt livsmedelssystem och nationell produktion främjar även den globala matsäkerheten. Matsäkerheten garanteras bäst genom att bevara den inhemska produktionen och konsumtionen samt dra nytta av de möjligheter som den internationella handeln ger.

Rent vatten och fungerande vattenförsörjning är absolut nödvändiga med tanke på människans välbefinnande och samhällets funktioner, så tillgången måste säkerställas under alla förhållanden. Trots att situationen har förbättrats särskilt med tanke på tillgången på rent vatten finns det fortfarande 800 miljoner människor runt om i världen som går utan rent vatten och 2,4 miljarder människor som inte har avloppsvattenrening. I Finland lider vi inte av torka, med undantag av

tillfälliga lokala och sällsynta situationer, och alla har tillgång till vattenförsörjningstjänster. Lagstiftning och underhåll av vattenverk och -ledningsnät måste ändå skötas i fall av störningar. Bestämmelserna som berör vattenförsörjningen omfatta också glesbygden, där fastighetsägarna ansvarar för vattenförsörjningen och där försörjningen oftast är ordnad med egna brunnar och individuella lösningar för avloppsvattenrening.

Som en del av den nationella och globala matsäkerheten är det viktigt att utveckla även stadsodlingen och odlingen till husbehov. En utveckling av stadsodlingen och odlingen till husbehov ökar också det aktiva matmedborgarskapet. En god skörd av naturprodukter, bär, svamp och örter behöver ingen energi- eller gödslingsinsats av människan. Tillvaratagande av naturprodukter är en den av ett resurssmart livsmedelssystem. Det är också viktigt att upprätthålla traditionen med att samla naturprodukter och att det är tillräckligt lätt att nå områden där man kan hitta dem. Fritidsfiske och jakt är också en del av det nationella livsmedelssystemet.

7.1 Riskhantering en utmaning för försörjningsberedskapen

I och med urbaniseringen är vi mer beroende av ett fungerande livsmedelssystem och en funktionssäker vattenförsörjning än tidigare. Samtidigt som migrationen till städerna ökar allt mer, förändras också primärproduktionen i riktning mot större gårdar och färre producenter. Avståndet mellan matproducenten och konsumenten ökar. Företag inom livsmedelsindustrin formar sitt produktsortiment enligt konsumenternas önskemål och gör samtidigt maten mer flyttbar, nåbar och vid behov mer hållbar. De logistiska kedjorna optimeras enligt kraven under normala förhållanden. Produkterna kan transporteras till kunderna snabbt och medan de är färska.

Antalet risker i livsmedelssystemet och deras omfattning ökar. Riskerna hänför sig till bland annat

- allt kraftigare naturfenomen,
- produktionens lönsamhet,
- tillgången på produktionsinsatser och om de kan ersättas,
- ledning,
- energiberoende (särskilt beroende av elenergi)
- tillgång på tillräcklig mängd och rätt typ av vatten,
- betalningssystemens sårbarhet,
- informationspåverkan,
- cyberhot,
- arbetshälsan hos de anställda inom primärproduktionen,
- djuruppfödning,
- risk för spridning av djur- och växtsjukdomar,
- internationell politik och
- marknaden.

Den ökande digitaliseringen i livsmedelskedjan har skapat möjligheter som kan utnyttjas i hela livsmedelssystemet. De fysiska materialflödena och digitala informationsflödena blir allt mer sammanflätade. Beställnings-leveranskedjorna automatiseras och ansluter sig till och blir en del av större helheter. Övergången till elektronisk överföring av information och automatiserade arbetssätt ökar emellertid risken för att produktionen, logistiken och handeln lamslås i krissituationer. Situationen inom den automatiserade djurproduktionen blir också snabbt krisartad vid störningar om inga reservsystem är tillgängliga. Dessutom ökar störningarna i antal och får ökad betydelse, vilket ger ett ökat behov av riskhantering och därmed en bättre styrning av kontinuiteten i hela livsmedelssystemet. Digitaliseringen kan genomföras säkert om man har identifierat hotbilderna och sårbarheterna i anslutning till cybersäkerheten (även oavsiktliga störningar) och när man har förstått deras betydelse i styrningen av kontinuiteten i livsmedelskedjan. En förutsättning för det är att man kan förbereda sig inför riskerna med hjälp av fungerande lösningar. Även jordbrukarna och andra aktörer inom primärproduktionen behöver ett större affärstänkande och en större riskmedvetenhet. Kunskaperna om samt kompetensen inom och beredskapen inför cybersäkerhet måste öka.

Konsumenten tänker inte nödvändigtvis på att inköp av finsk mat och försörjningsberedskap har en direkt koppling till varandra. Det är svårt att ha det bästa för samhället i åtanke när man fattar beslut om innehållet i det egna kylskåpet. Ofta ser vi mat och vatten som självklarheter, som direkt har med vårt dagliga välbefinnande att göra. I en krissituation har en betydande minskning av tillgången på mat och vatten en direkt inverkan på den mentala förmågan att klara av kriser, den inre säkerheten samt statens ledarskap och statens förmåga att försvara sig. Mat är en grundpelare som man måste värna om för att finländarna ska behålla förtroendet för statens kapacitet.

Tillgången på mat och vatten måste tryggas även i kristider. Vid allvarliga störningar och undantagstillstånd är konsumenterna beroende av leveranssäkerheten hos aktörerna i livsmedelssystemet. En fortsatt produktion är beroende av företagens verksamhetsförutsättningar. Hela primärproduktionen, utvalda livsmedelsföretag samt livsmedelsdistributörer stöds i kontinuitetsstyrningen. Att trygga försörjningsberedskapen är ett samarbete mellan myndigheterna och näringslivet, som förenas av en *försörjningsberedskapsorganisation*. Utan en livskraftig jordbruksproduktion och förädling av livsmedel kan man inte uppnå en tillräcklig självförsörjning och garantera tillgången på livsmedel under alla förhållanden.

En livskraftig jordbruksproduktion och förädling av livsmedel bygger i sin tur på inhemska råvaror, förnybar inhemsk energi, rikliga vattenresurser samt materialhantering som bygger på en cirkulär ekonomi. Med försörjningsberedskapsåtgärder tryggas produktionens självförsörjning som krävs i krissituationer. Livsmedelsproduktionens lönsamhet och beredskap inför krissituationer stärks genom att under normala förhållanden främja projekt för att göra exporten mer mångsidig och stöda tillväxten, vilket vid behov ger möjlighet att överföra produktionskapacitet från exporten till att trygga matförsörjningen i hemlandet i en krissituation.

Försörjningsberedskap bygger på att säkra olika kritiska funktioner. Utöver tillgången på mat strävar man efter att garantera bland annat eldistributionen, social- och hälsovården samt vattenförsörjningen, tillgången på bränsle, kritiska råvaror och produktionsinsatser. Det ömsesidiga beroendet ökar när aktörerna specialiserar sig. Beredskap förhindrar inte alla avbrott, men det kan minska den tid som behövs för att situationen ska återgå till det normala.

Målet med samarbetet är att föra aktörer och myndigheter som är kritiska för försörjningsberedskapen närmare varandra. Finlands styrka är de täta nätverken, som möjliggör en smidig anpassning. De måste dock upprätthållas även under pressen från effektivitetskraven. Digitala anslutningar, underleverantörskedjor och störningsfria tjänster löper risk för att lamslås på grund av en oförutsedd stor störning. Dagligvaruhandeln, mattjänsterna och en fungerande vattenförsörjning är emellertid nödvändigheter som medborgarna räknar med.

I dagens samhälle har många praktiska färdigheter, till och med förmågan att identifiera livsmedel, avtagit. Särskilt finländska stadsbor har till stor del lämnat ifrån sig ansvaret för sin matförsörjning och matsäkerhet. Lunch äter man ofta ute och hemma finns inte nödvändigtvis utrymme att lagra livsmedel för en krissituation. Nyckeln till att klara krissituationer är emellertid att man klarar av att sköta hushållet. Om man är van med att använda fabrikat och tekniska hjälpmedel i matlagningen kan det vara svårt att tillreda en måltid från grunden på egen hand. Man förstår inte vikten av ett tillräckligt hemförråd, när affärerna är öppna dygnet runt.

Med tanke på störningar i samhället är det viktigt att bygga upp hushållets beredskap för självständighet och självförsörjning. Organisationerna spelar en viktig roll i samhället genom att stöda hushållens självständighet. Organisationerna sprider information och ger råd samt ordnar kurser för att främja befolkningens beredskap och praktiska färdigheter, såsom matlagnings- och hushållsfärdigheter.

Särskilt sårbara grupper som är beroende av kommunala mattjänster, såsom de äldre, sjuka och barn samt mindre bemedlade, behöver stöd vid en kris. Den kommunala bespisningen i störningssituationer som påverkar transporter borde i betydligt högre grad än för närvarande grunda sig på lokala livsmedelsproducenters produktion.

För närvarande bygger vår jordbruksproduktion till stor del på importproduktionsinsatser, såsom maskiner, energi, växtskyddsmedel och foder, vilket gör att vårt livsmedelssystem i många avseenden är starkt beroende av internationell handel. Beroendet varierar beroende på produktionsinriktning. De stora prisvariationerna i fråga om gödselpriser kan också påverka jordbrukets lönsamhet och därmed användningen. Självförsörjningsgraden när det gäller oljeväxter och socker är låg och tillgången är till stor del beroende av importinsatser. Användningen av biologisk återvinningsgödsel är önskvärd, eftersom fosfor är en icke förnybar naturresurs och tillverkningen av kvävegödsel är en mycket energikrävande process. Fosfor är också ett nödvändigt växtnäringsämne och tillgången på fosfor för gödseltillverkning bör säkerställas. Mjölkproduktionen är mer självförsörjande, eftersom nötkreatur äter gräs som växer inom landet.

Vid behov kan livsmedelsförsörjningskedjan anpassas till ett mer begränsat utbud och glesare leveranser än normalt. Mångsidig inhemsk växtodling och husdjursproduktion bidrar inte enbart till våra dagliga konsumtionsvanor utan förbättrar samtidigt anpassningsförmågan och hållbarheten.

Naturprodukterna och annan vild mat är ett utmärkt tillskott för Finlands försörjningsberedskap. Det behövs inget införskaffande av frön, plantmaterial eller gödningsmedel för att få en skörd av dessa, och exempelvis att stänga landets gränser påverkar inte tillgången till dessa näringskällor.

7.2 Resurssmarthet grunden till matsäkerhet

Framtidens framgångsrika livsmedelssystem är resurssmart och hållbart. Matproduktionen får belasta miljön och klimatet så lite som möjligt. Samtidigt måste konsumtionen av mat styras mot mindre belastande produkter och den mat som odlas för att ätas måste verkligen bli mat och ätas. Utöver produktion riktad till hemmamarknaden kan man med hjälp av export och hållbar importmat se till att det finns ett tillräckligt stort utbud av livsmedel för konsumenterna.

På lång sikt måste matproduktionen även anpassas till förändrade klimatförhållanden, så att kvaliteten på produktionen och produktionsmängden förblir tillräckligt höga och miljöpåverkan från produktionen så liten som möjligt. Därför är det viktigt att de befintliga resurserna används omsorgsfullt och återvinns, inom både produktionen och konsumtionen. Mat som slutar som spill försämrar resurseffektiviteten, lönsamheten och handelsbalansen i livsmedelssystemet. Matspill medför en onödig belastning på miljön och är socialt ohållbart.

En mångsidig inhemsk jordbruksproduktion och en bibehållen försörjningsberedskap är viktigt för anpassningen till klimatförändringen. I och med att klimatet förändras behövs anpassningsfrämjande åtgärder för att kunna hantera riskerna och utnyttja möjligheterna. I framtiden kommer de befintliga icke förnybara produktionsinsatserna inom jordbruksproduktionen, såsom fossila bränslen och oorganiska gödselmedel, att minska eller blir dyrare. Klimatförändringarna ändrar produktionsförhållandena. Man måste anpassa sig till de nya förhållandena på många sätt, även om styrkan i förändringarna och deras riktning kan vara svåra att förutse lokalt. Klimatförändringarna kommer sannolikt att förstärka de nuvarande miljöutmaningarna inom jordbruksproduktionen, såsom inverkan på vattendragen och förändringar i den biologiska mångfalden.

Markvård av bra åkermarker och återvinning av näringsämnen är centrala mekanismer för att öka hållbarheten i livsmedelssystemet. Inom jordbruksproduktionen finns det och utvecklas det biologiska och tekniska lösningar som effektiviserar produktionen, bidrar till anpassningen till klimatförändringarna och minskar uppkomsten av växthusgasutsläpp. Utnyttjandet av och forskningen om dessa lösningar måste öka. Effekterna av åtgärder som förbättrar hållbarheten kan också vara motstridiga. Det är alltså viktigt att de olika politiska åtgärderna samordnas för att nå de gemensamma målen.

Åkermarkens vegetativa status, återvinning av näringsämnen och producenternas tillgång till de senaste forskningsrönen måste främjas. Samtidigt måste man skapa bra förutsättningar för uppkomsten och användningen av innovationer, en mer mångsidig produktion och en förnyelse av verksamhetssätten. Man måste säkerställa en hög självförsörjningsgrad inom primärproduktionen

och tillgången på inhemska produktionsinsatser. Samtidigt bör man sträva efter att minska beroendet av importinsatser. Det är viktigt att investera i forskning som siktar mot dessa mål.

Ekologisk produktion är en hållbar livsmedelsproduktion som är reglerad genom EU-lagar och övervakas. I principerna för ekologisk produktion ingår tillvaratagande och återvinning av näringsämnen samt en balans mellan åkerbruk och husdjursproduktion. Eftersom det är förbjudet att använda kemiska gödningsmedel och växtskyddsmedel minskar den ekologiska produktionen beroendet av fossila råvaror.

7.3 Vad ska man göra?

- Trygga befolkningens tillgång till mat samt kvaliteten och matsäkerheten enligt de mål som satts upp av statsrådet genom en tillräckligt stor inhemsk jordbruksproduktion och säkerhetsupplagring, genom att utveckla produktionssystemets förmåga att dra nytta av förnybara och återvinningsbara produktionsinsatser samt säkerställa tillgången på nödvändiga utländska produktionsinsatser inom produktionen.
- Minska beroendet av fossila råvaror genom ökad användning av bioenergi och annan förnybar energi. Öka användningen av biogas och elektricitet också till att driva maskiner.
- Förbättra den hållbara cirkulära ekonomin samt energi- och materialeffektiviteten i livsmedelssystemet exempelvis genom rådgivning, samarbete och förnyelse av produktionsanläggningar och -utrustning. Stöda ny teknik som möjliggör hållbar cirkulär ekonomi.
- Öka den inhemska produktionen av protein, effektivisera den inhemska användningen av proteinfoder och göra den mer mångsidig samt öka den direkta användningen av inhemskt växtprotein som människoföda och uppmuntra livsmedelsexperter till innovativ produktutveckling. Stöd den inhemska växtförädlingsverksamheten för både åker- och trädgårdsväxter.
- Höja beredskapskompetensen bland aktörerna i livsmedelssystemet och förbättra beredskapsarrangemangen.
- Säkerställa effektiva förebyggande åtgärder för att förhindra att nya växtsjukdomar och smittsamma djursjukdomar sprider sig.
- Främja egen beredskap.
- Beakta de olika politiska riktningarnas inbördes inverkan på matsäkerheten i Finland och globalt i samband med verkställandet av Finlands nationella projekt för hållbar utveckling Agenda 2030.

8 Konkurrenskraft

Framgångsfaktorerna i livsmedelssystemet kan grovt delas in i tre delar: konkurrenskraft, beredskap inför förändringar i verksamhetsmiljön samt ställning på den internationella och inhemska marknaden. God konkurrensförmåga är en förutsättning för att klara sig i den internationella konkurrensen, men förutsättningar i verksamhetsmiljön både nationellt och internationellt utmanar livsmedelssystemet. För att svara på dessa utmaningar behöver företagen både förmåga att identifiera långsiktiga trender och snabba förändringar i verksamhetsmiljön och beredskap att reagera på dem.

Konkurrenskraften påverkas direkt av att delarna i livsmedelssystemet är de politiskt mest reglerade av branscherna i ekonomin. På kort sikt är kostnaderna viktiga för konkurrenskraften. I det ingår även priserna på produkterna, de anställdas löner och företagens lönsamhet. Förmågan att skapa mervärde på ett effektivt sätt är enligt den ekonomiska vetenskapen en av de viktigaste definitionerna på konkurrenskraft. På lång sikt är viktiga faktorer tillväxt och förmåga att producera produkter och tjänster som ger ett högt mervärde. Till det kommer även andra faktorer som påverkar konkurrenskraften, såsom utbildning, kunskaper, ett fungerande och rättvist konkurrensklimat samt produktifiering. Dessutom är det även viktigt med företagens förmåga att reagera på trender och dra nytta av exempelvis den digitala verksamhetsmiljön.

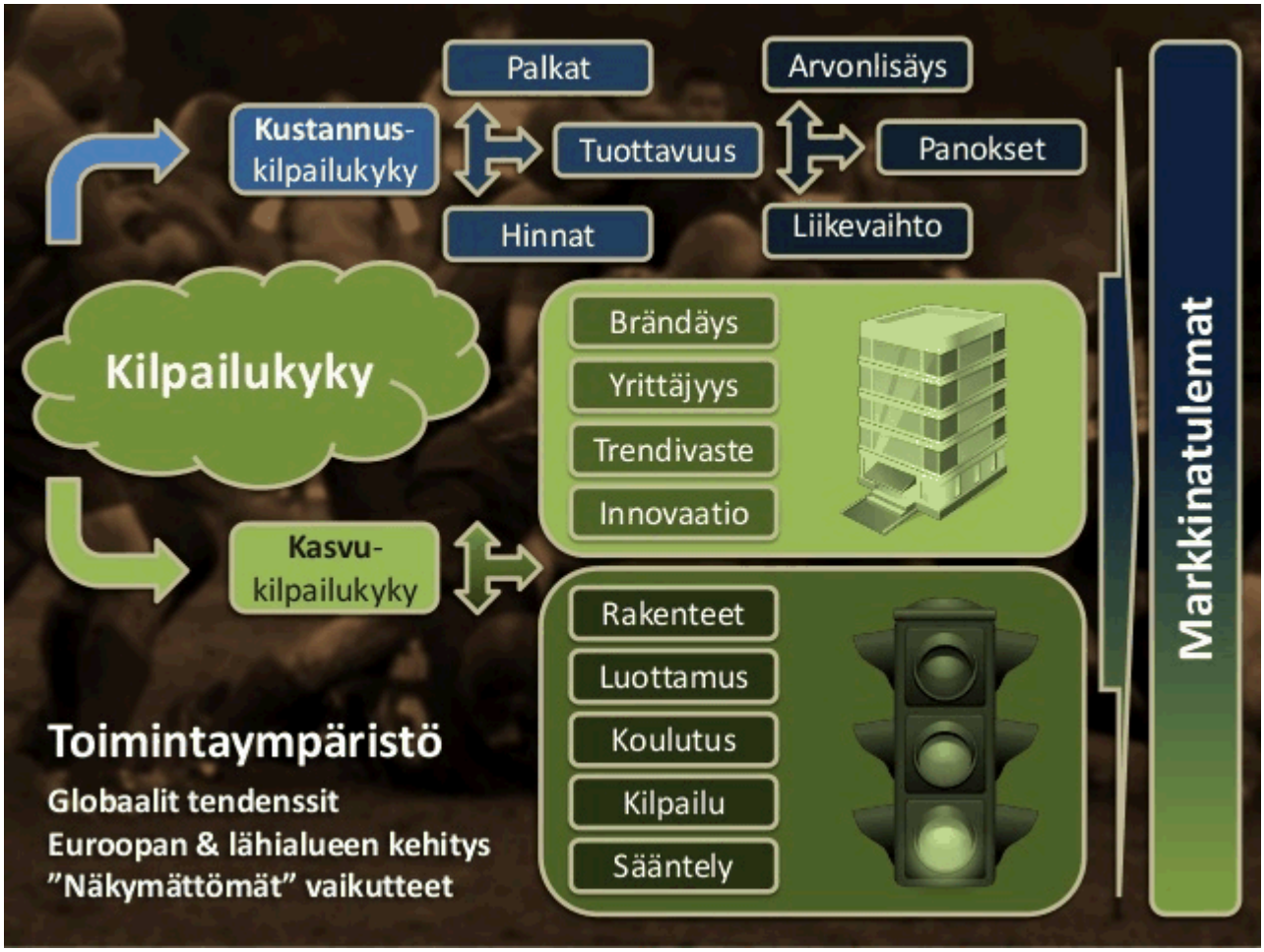

8.1 Internationell konkurrenskraft och export

En fungerande inre marknad och aktiv handelspolitik är förutsättningar för en konkurrenskraftig europeisk livsmedelskedja. Inom EU och på nationell nivå är viktiga faktorer som upprätthåller

konkurrenskraften att öka mervärdet samt förbättra sysselsättningen och branschens dragningskraft.

Största delen av de finska livsmedlen konsumeras på hemmamarknaden, och endast en liten del av företagen inom sektorn är inriktade på export. Livsmedelsmarknaderna öppnas emellertid allt mer för internationell konkurrens och integreras i internationella värdekedjor. Både på hemmamarknaden och inom exporten konkurrerar produkter tillverkade av finska råvaror i Finland med produkter som tillverkats i andra länder. De finska livsmedelsföretagens tillväxtpotential ligger främst utomlands, då hemmamarknaden i praktiken inte växer och då importen stadigt ökar på grund av priskonkurrensen och det utökade utbudet.

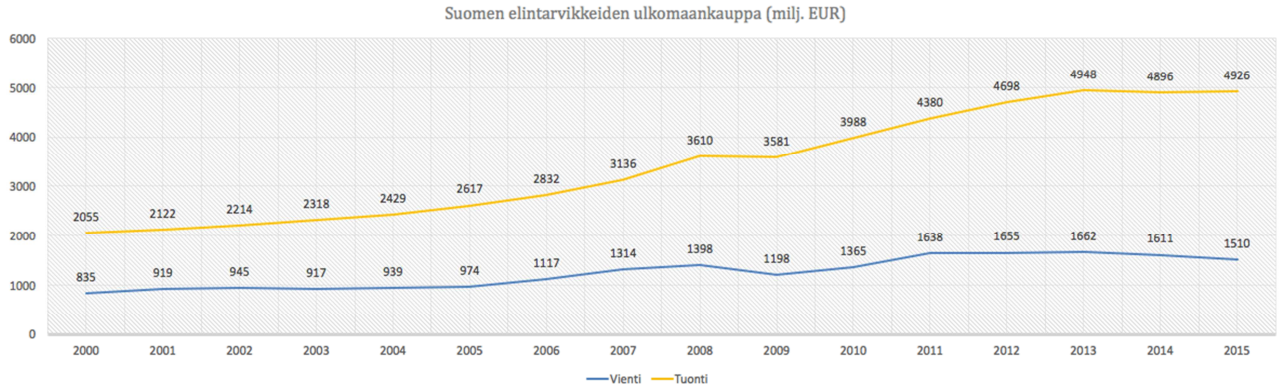

Genom att upprätthålla den internationella konkurrenskraften inom livsmedelssektorn och integreras i de internationella marknaderna kan Finland öka sin livsmedelsexport, inklusive alkoholdrycker och bryggeriindustrins produkter, öka konkurrenskraften inom hela livsmedelssektorn och trygga den inhemska primärproduktionen och produktionen av specialprodukter. Finland kan inte konkurrera med priset, så ökningen av livsmedelsexporten måste grunda sig på produkter med stort mervärde och hög förädlingsgrad. Det kräver gedigen kunskap om exportmarknaden och resurser för att bygga upp ett varumärke och närvaro lokalt.

Typiskt för jordbruks- och livsmedelssektorn är att skillnaderna i nationell lagstiftning och stödsystemen inom jordbruket påverkar den internationella konkurrenskraften. Även skillnader i naturförhållanden är centrala för skillnaderna i kostnadsnivå och produktivitet. EU:s frihandelssavtal minskar tullarna och även andra importhinder. Regleringssamarbetet skapar en grund för en smidigare handel mellan EU och dess externa avtalspartner. Den internationella konkurrensen sätter press på en harmonisering av regelverket.

På marknader som blir allt mer internationaliserade får de nationella reglerna stor betydelse för konkurrenskraften. Höga krav på livsmedelssäkerhet, miljö och produktionsdjurens hälsa och välfärd ökar företagens kostnader, men bidrar å andra sidan till en hög kvalitet på produkterna och ansvarsfulla produktionsmetoder. Det stärker i sin tur företagens konkurrenskraft i medvetna konsumenters ögon.

Den europeiska livsmedelsexporten har utvecklats positivt under de senaste åren, till stor del tack vare de förädlade produkterna. Till dessa hör de så kallade namnskyddade produkterna, av vilka vi i Finland har tio livsmedel/jordbruksprodukter och två alkoholdrycker. Även ett finskt livsmedelsföretag kan bli framgångsrikt genom att öka förädlingsgraden på sina produkter samt betona och stärka den finländska livsmedelsproduktionens konkurrensfaktorer, såsom säkerhet, renhet och ansvarsfullhet. Finland bord dessutom ha en strategi för namnskyddade produkter.

För att lyckas på den internationella marknaden är det viktigt att företagen har tillräckliga kunskaper om export och en tillräcklig förmåga att ta risker för att exportera. Statens centrala investering i främjande av livsmedelsexport är tillväxtprogrammet Food from Finland som finansieras av arbets- och näringsministeriets budget, som särskilt har hjälpt små och medelstora företag att börja med export och öppna nya marknader. Det är viktigt att fortsätta med programmet.

Man bör sträva efter att öka exporten också bland de små och medelstora företagen, som har mycket outnyttjad potential. I Finland är huvudparten av aktörerna inom livsmedelsindustrin små och medelstora företag, men dessa företag står för en andel på under en femtedel av exporten. Bland de små och medelstora företagen som exporterar är exportens andel av omsättningen liten. De små och medelstora företagens exportmöjligheter begränsas av bristande kunskaper och bristen på internationellt nätverksbyggande. De små och medelstora företagens exportsatsningar måste stödas och hinder mot att komma ut på marknaden rivas ner.

Livsmedel tillverkade av inhemska råvaror av hög kvalitet kommer även fortsättningen att vara Finlands styrka på den internationella marknaden. Att höja förädlingsgraden, nya livsmedelsinnovationer och specialprodukter som är skräddarsydda för målmarknaden har en nyckelposition när vi verkar för att höja värdet på vår livsmedelsexport. Även produkter i livsmedelsproduktionen som inte på grund av exempelvis de finska konsumtionsvanorna kan utnyttjas tillräckligt på hemmamarknaden förtjänar uppmärksamhet. Det handlar om bland annat inälvor och olika styckbitar, för vilka en effektivisering av exporten skulle främja både den finska livsmedelsproduktionens lönsamhet och en hållbar utveckling.

Åtgärder för att effektivisera exporten av livsmedel och öppna nya exportmarknader förutsätter ett långsiktigt och målmedvetet arbete. Företagen har en nyckelroll i ökningen av exporten, men staten måste erbjuda hjälp i synnerhet på de marknader där det mest behövs och för att statens hjälpande roll ska ha en betydelse. Att öppna nya marknadsområden utanför EU, i synnerhet för livsmedel av animaliskt och vegetabiliskt ursprung, är utmanande på grund av den tunga process som krävs för att komma in på marknaden i mållandet. En grundförutsättning för livsmedelsexporten är emellertid att de finländska produkterna och produktionen uppfyller kraven i EU-lagstiftningen. Digitaliseringen av den internationella handeln kan medföra många möjligheter för både exportföretagaren och förvaltningen. Med hjälp av digitalisering, såsom elektroniska djur- och växthälsointyg, kan man spara inspektions- och förvaltningsresurser och förbättra den finländska livsmedelsexportens konkurrenskraft.

Turismen i Finland och de livsmedel som turisterna köper med sig är en viktig inkomstkälla, i synnerhet i gränsbygder. Shoppingturism är ett bra sätt att få turisterna att bekanta sig med finska livsmedel och kunskaper om mat och på så sätt skapa en grund även för livsmedelsexport. Matturismen är ett av de områden inom turismen som växer snabbast i världen. Mat och upplevelser kring mat har blivit en mycket viktigare aktivitet även bland alla fritidsturister. Utveckling av matturismen och produktifiering som uppfyller kraven för internationalisering stöder Finlands landsvarumärke och ökar intresset för finländska livsmedel, samtidigt som de förbättrar konkurrenskraften inom både livsmedels- och turismsektorn.

Finländskt källvatten och vår starka vattenkompetens utgör en betydande med fortfarande underutnyttjad exportpotential. Vattenkompetens behövs inom matproduktionen och vid tillverkningen av hushållsvatten. Den färska nationella utvecklingsplanen för blå bioekonomi, det vill säga affärsverksamhet som bygger på hållbar användning av förnybara akvatiska resurser, betonar den växande globala efterfrågan på tjänster, produkter och teknik med anknytning till vatten. Vattenkompetens och -teknik har fastställts som en av Finlands exporttrumf. Visionen är att affärsverksamhet som bygger på blå bioekonomi ska vara en stark tillväxtsektor före 2025 och att företagsverksamheten utvecklas i harmoni med målen för miljön.

8.2 Ansvarsfull animalieproduktion som konkurrensfördel

I framtiden kommer grönsakernas andel av finländarnas kost att öka och konsumtionen av animaliska produkter att minska. Dessutom har människor större möjligheter att satsa på det egna välbefinnandet och matens kvalitet. Därmed ligger framtiden för den inhemska produktionen just i produkternas kvalitet, där en viktig faktor är ett produktionssätt som tar hänsyn till djurens välbefinnande.

Strängare krav än de som grundar sig på den gemensamma EU-lagstiftningen angående djurs välbefinnande, miljökrav och när det gäller matsäkerhet innebär oundvikligen även högre

produktionskostnader. Genom att ställa högre krav på inhemsk verksamhet än i de konkurrerande länderna måste man även se till att man även får ett bättre pris än grundnivån för den högre kvaliteten.

Kunskaper om djurens välbefinnande samt kontrollen av djursjukdomar och användningen av läkemedel är styrkor i den finska produktionen. I framtiden kommer man hela tiden ta större hänsyn till produktionsdjurens behov. För att upprätthålla och utveckla dessa styrkor krävs både högkvalitativ forskning och att man går ut med mer information till producenterna och näringen samt till företagen och i synnerhet just till konsumenterna. Utöver offentliga upphandlingar är det viktigt att även få privata aktörer inom livsmedelsindustrin att gynna livsmedel som producerats med hänsyn till djurens välbefinnande.

För att husdjursproduktionen i Finland ska ha en framtid behöver man marknadsföra industrins egna styrkor till de finska konsumenterna, men å andra sidan måste även målet vara att importera dessa högklassiga produkter. I fortsättningen räcker det inte med att produkterna är finska som garant för kvaliteten. Enligt Eurobarometern från våren 2016 önskade 90 procent av finländarna bättre skydd för produktionsdjuren. År 2006 var motsvarande siffra 67 procent. Ökningen var störst i Finland av alla europeiska länder.

Användningen av djur i livsmedelsproduktionen måste i fortsättningen kunna motiveras i högre grad än tidigare. Därför behövs kvalitetsmärkning för djurens välbefinnande, så att det är möjligt att marknadsföra en produkt av hög kvalitet på ett trovärdigt sätt. Kvalitetsmärkningen för djurens välbefinnande måste vara tydlig, trovärdig och tillräckligt ambitiös samt bygga på vetenskaplig forskning. Ett tillförlitligt system för verifiering av kvalitetsmärkningen behövs.

Vid export av livsmedel är det lättare att marknadsföra produktion som är kvalitetsmärkt. Det finns särskilt anledning att utreda om det är lönsamt för oss att etablera egna märkningar eller om vi kan använda befintliga, internationellt erkända kvalitetsmärkningar för djurens välbefinnande. Ett av målen för livsmedelsexporten måste även vara export av kvalitet som bygger på djurens välbefinnande till växande marknader.

Livsmedelssystemet måste kunna differentiera produktutbudet utifrån konsumenterna, så att maten kan spåras på ett säkert sätt ända från produktionen av råvaror och användningen av produktionsinsatser. Det främsta ansvaret för livsmedlens kvalitet och säkerhet ligger hos aktörerna inom livsmedelsindustrin. Målet är sektorspecifika kvalitetssystem som säkras regelbundet och i vilka man tar hänsyn till spårbarhet och de viktigaste perspektiven inom ansvarsfullhet för varje sektor. Med hjälp av sådana system kan man ge konsumenterna mer ingående information om matens ursprung och produktionssätt än tidigare. Systemen behövs livsmedelsexporten, livsmedelssäkerheten och för att behålla de finska konsumenternas förtroende.

8.3 Rätt tillämpning av upphandlingslagen

Livsmedelsupphandlingarna inom de offentliga mattjänsterna har ett värde på 350 miljoner euro om året. Tullstatistiken visar att importen av mat till Finland har ökat ytterligare. Handelsbalansen för livsmedel visar på ett rejält underskott. En ökning av andelen inhemsk mat i offentlig upphandling vore ett effektivt och enkelt sätt att delta i ekonomitalkot. I syfte att främja detta godkände statsrådet ett principbeslut om kriterierna för offentlig upphandling av livsmedels- och måltidstjänster i juni 2016. Tillhörande upphandlingshandbok blir färdig våren 2017 och ska sedan tas i bruk.

Ansvaret för inköpen av inhemska livsmedel till de offentliga mattjänsterna ligger huvudsakligen hos de ledande folkvalda och tjänstemännen i kommunerna. Skrivningar om inköp av inhemska, ansvarsfullt producerade varor måste också ingå i kommunernas strategier. Lagen om offentlig upphandling möjliggör fastställande av krav angående livsmedel och mattjänster med vilka man säkerställer exempelvis att livsmedlen är färska (exempelvis bageriprodukter levereras till upphandlingsenheten förpackade i bageritransportlådor och potatis levereras tvättade och skalade)

eller säker användning (exempelvis bär ska kunna användas utan att tillredas). Bland annat med dessa metoder är det möjligt att stöda upphandling av inhemska livsmedel av hög kvalitet, samtidigt som man respekterar principen om fri rörlighet för varor inom EU.

I planeringen av och beslutsfattandet inom upphandlingsverksamheten har man beklagansvärt ofta priset som den viktigaste faktorn. Parallellt med ekonomiska mått bör man vid upphandlingarna titta på kriterier för maten som kvalitet, näringsmässigt innehåll, färskhet, säsongsenlighet, hållbar utveckling och lokalproducerat. Öppen information om matens ursprung är också till hjälp när man fattar vettiga upphandlingsbeslut.

Utöver traditionella upphandlingar bör man enligt regeringsprogrammet främja innovativa offentliga upphandlingar. De görs i nära dialog med beställaren, producenten och intressegrupperna, och de hålls för att exempelvis effektivisera produktionen eller minska produktens koldioxidavtryck, miljöpåverkan under dess livscykel eller de totala kostnaderna.

8.4 Sysselsättning och arbetshälsa

Finlands konkurrenskraft bygger på välfungerande, resultatrika arbetsplatser som skapar ny sysselsättning. Arbetstillfällena inom livsmedelsindustrin väntas i framtiden uppstå på små och medelstora företag. Enligt Statens ekonomiska forskningscentrals prognos kommer antalet sysselsatta inom livsmedelssektorn att öka fram till 2030, medan antalet sysselsatta inom jordbruket och fisket kommer att minska efter 2020. Enligt SMF-företagsbarometern hösten 2015 strävar livsmedelssektorn efter ökad omsättning, sysselsättning, export, lönsamhet, soliditet, mängd beställningar och kapacitetsutnyttjande.

Användningen av nya tekniker kan påverka sysselsättningen inom livsmedelssektorn i båda riktningarna. Å ena sidan minskar automatiseringen behovet av mänsklig arbetskraft, å andra sidan ger nya produkter och tjänster, såsom 3D-utskrifter av livsmedel och individuellt skräddarsydd kost, nya arbetsuppgifter.

Exempelvis jordbruksföretagare ställs inför många krav och mycket övervakning. Dessutom ger osäkerhet om kommande bestämmelser och stöd och vilka framtida effekter de får ibland frustration. Det är viktigt med medvetenhet, och att bryta normer kan delvis göra den mentala bördan lättare. Företagarna bör också ha tillgång till tillräckliga stödtjänster, inklusive avbytare och företagshälsovård. En frisk företagare påverkar hela företagets effektivitet och lönsamhet samt är en förutsättning för djurens välbefinnande på husdjursgårdar.

Arbetsmiljön och arbetena inom primärproduktionen och livsmedelssektorn är förknippade med många risker för olycksfall och sjukdomar samt psykisk utmattning. Många branscher inom livsmedelsindustrin tyngs av den anledningen också av sjukfrånvaro och risken för arbetsolyckor. För att förbättra arbetshälsan behövs verksamhetsmässiga förändringar men i synnerhet också ett bra ledarskap.

8.5 Vad ska man göra?

- Utveckla program och utbildning för exportkunnande samt stödtjänster och tillgången på dessa. Utnyttja kunnande från andra sektorer till att utveckla livsmedelsexporten.
- Främja i synnerhet export av produkter med en hög förädlingsgrad. På så sätt stärks den inhemska produktionen och man drar nytta av de möjligheter som erbjuds på den internationella marknaden.
- Se till att myndigheterna har förutsättningar att kontrollera att de officiella exportkraven uppfylls och bidra med att lämna nödvändiga myndighetsuppgifter till tredje länder för att öppna marknaderna.
- Utveckla digitala system som stöder export och internationell handel.
- Främja exporten av vattenkompetens och -teknik.
- Effektivisera den internationella marknadsföringen och informera om den finländska matens kvalitet och säkerhet samt om livsmedelssystemets prövade och konstaterade styrkor.
- Sträva efter flexibilitet som underlättar företagsverksamheten i EU-lagstiftningen och den nationella lagstiftningen. Fästa vikt vid i synnerhet utveckling av övervakningen och sträva efter att minska övervakning som tar tid av företagen som bygger på olika regelverk.
- Sträva efter att ta bort administrativa och tekniska hinder för handel på exportmarknaderna.
- Släppa på regelverken och tillämpningen av dem. På det sättet stärks konkurrenskraften i hela livsmedelssystemet och man säkerställer rimliga verksamhetsförutsättningar för företagen.
- Säkerställa att produkter som kommer ut på EU:s gemensamma marknad uppfyller alla bestämmelser och direktiv som gäller produkterna på marknaden.
- I samband med bilaterala handelsförhandlingar, främja införandet av produktionssätt som är ansvarsfulla och motsvarar unionens produktionssätt i avtalsländer, exempelvis i fråga om exempelvis djurens välbefinnande.
- Ge ungdomar information om livsmedelssektorn och de olika arbetsuppgifter som finns inom den, så att bevarandet av livsmedelssektorn tryggas i Finland.
- Stärka upphandlingskompetensen genom att erbjuda utbildning och rådgivning.
- Öka medvetenheten bland konsumenterna om den finska matens kvalitet och säkerhet samt livsmedelssystemets styrkor exempelvis genom förpackningsmärkningar och annan kommunikation riktad till konsumenter.
- Främja arbetet med att utveckla och ta i bruk certifierade kvalitetssystem sektorsvis. Utnyttja kvalitetssystemen mer effektivt än tidigare i synnerhet inom övervakningen.

Sammanfattning av de viktigaste framstegen

- Med redogörelsen om livsmedelspolitik strävar man efter att förbättra det totala mervärde som livsmedelssystemet producerar.
- Man påverkar olika EU-institutioner och andra medlemsländer så att EU:s gemensamma jordbrukspolitik även efter 2020 tar hänsyn till Finlands särdrag i styrningen av produktionen, i olika stödsystem och i finansieringen. Medlemsländerna bör ha så stor flexibilitet som möjligt i tillämpningen av stödsystemet på de egna förhållandena. Man tryggar stödfinansieringen som jämnar ut skillnaderna i odlingsvillkor och flexibilitet mellan stödsystemen enligt omständigheter.
- Åtgärder som främjar förändring, tillväxt och samarbete inom livsmedelsindustrin införs i syfte att förbättra företagens verksamhetsförutsättningar och konkurrenskraft samt skapa förutsättningar för export av livsmedel med högt mervärde. Sådana åtgärder kan vara exempelvis landsbygdsprogrammets och strukturfondernas metoder som delfinansieras av EU samt nationella projekt.
- Man säkerställer de grundläggande förutsättningarna för livsmedelssäkerhet och lönsam livsmedelsproduktion genom att förebygga djur- och växtsjukdomar samt utveckla riskhanteringen.
- Man säkrar och utvecklar tvärvetenskaplig grundläggande utbildning, fortbildning och påbyggnadsutbildning av hög kvalitet med anknytning till livsmedelssektorn.
- Tillräcklig offentlig och privat finansiering till forsknings- och utvecklingsverksamheten och samordning mellan finansiärerna säkras, för att möjliggöra tvärvetenskapliga och långsiktiga projekt som har effekt. Man främjar forskningens och utbildningens internationalisering.
- Man främjar matfostran genom att i högre utsträckning låta mat- och näringsperspektivet ingå i olika ämnen i småbarnspedagogiken, grundskolan och gymnasiet samt i lärarutbildningen och utbildning på andra stadiet.
- Stöd till beslutsfattandet ges genom att utvärdera olika politiska åtgärders, såsom jordbruks- och handelspolitikens, inverkan på kosten och använda hälsoekonomiska uträkningar.
- Regionernas roll i arbetet med att främja invånarnas hälsa stärks genom att satsa på mattjänsternas resurser så att upphandlingen av närmat, ekologisk mat och säsongsbaserad mat enligt näringsrekommendationerna ökar.
- Man tryggar befolkningens tillgång till mat samt kvaliteten och matsäkerheten enligt de mål som satts upp av statsrådet genom en tillräckligt stor inhemsk jordbruksproduktion och säkerhetsupplagring, genom att utveckla produktionssystemet så att det bygger på förnybara och återvinningsbara produktionsinsatser samt säkerställa tillgången på nödvändiga utländska produktionsinsatser inom produktionen.
- Beroendet av fossila råvaror minskas genom ökad användning av bioenergi och annan förnybar energi. Användningen av biogas och elektricitet utöka till att driva maskiner.
- Man strävar efter flexibilitet som underlättar företagsverksamheten i EU-lagstiftningen och den nationella lagstiftningen. Vikt fästs vid i synnerhet utveckling av övervakningen och sträva efter att minska övervakning som tar tid av företagen som bygger på olika regelverk.
- Man utvecklar program och utbildning för exportkunnande samt stödtjänster och tillgången på dessa. Man utnyttjar kunnande från andra sektorer till att utveckla livsmedelsexporten.

En fungerande inre marknad och aktiv handelspolitik är förutsättningar för en konkurrenskraftig europeisk livsmedelskedja. Inom EU och på nationell nivå är viktiga faktorer som upprätthåller konkurrenskraften att öka mervärdet samt förbättra sysselsättningen och branschens dragningskraft.